

PRÁVNÍ HISTORIE A SOUČASNOST

RAŠÍNOVA BITVA O MĚNU

(K 75. výročí měnové reformy)

Karel SCHELLE

Československá republika svými prvními opatřeními uskutečnila téměř úplnou reformu státní administrativy a právního řádu Rakousko-Uherska. V rámci toho přebírá rovněž i právo finanční, stejně tak součástí přejaté administrativní soustavy je rakouská finanční správa.¹ Rovněž měnový vývoj byl zcela kontinuální, založený na rakouském korunovém systému vzniklém v roce 1892.² Nový stát měl tedy v prv-

¹K organizaci finanční správy Rakousko-Uherska viz podrobněji: DRACHOVSKÝ, J.: Přehled finančního hospodářství v rakouském státě. Praha 1911; HOLL, I.: Přehled vývoje finanční správy v českých zemích od poloviny 19. st. Praha 1955; VYBRAL, V.: Nástin československého práva finančního. Praha 1934; VYBRAL, V.: Nástin finančního práva československého, Časopis pro právní a státní vědu, 16, 1933, s. 1-15, 212-239, 316-326; K organizaci finanční správy v Československé republice viz podrobněji: DRACHOVSKÝ, J.: Přehled finančního hospodářství v Československé republice. 2. vyd., Praha 1922; DRACHOVSKÝ, J.: Veřejné finance ve státě Československém. Politika. Co má vědět o Československé republice každý občan, II. Část I, Praha 1924; KÁLFUS, J.: Hospodaření čs. státu v letech 1918-1928 z hlediska úvěrového. Věstník ministerstva financí, 1929; KOZÁK, J.: Československá finanční politika. Nástin vývoje v letech 1918-1930. Praha-Brno 1932; Státní finanční hospodářství. Deset let Československé republiky, sv. II, Praha 1928; VLASÁK, B.: Finanční úřady, Slovník veřejného práva československého, sv. I. Praha 1929, s. 628-646; JANÁK, J.: Vývoj správy v českých zemích v epoše kapitalismu. II. Období první a druhé republiky a okupace (1918-1945). Praha 1987, s. 140-155 a tam uvedené další literaturu.

²Nová měnová jednotka byla zavedena v Rakousko-Uhersku v roce 1892. Zároveň byl ustaven obsah zlata, což bylo 0,304878 g ryzího zlata. Zákony z roku 1892 zavedly jako nové zlaté mince kurantní deseti a dvacetikoruny. Mimo to zůstaly ještě v oběhu a dále byly raženy rakouské dukáty. Drobné mince v nové měnové soustavě byly trojího druhu: 1. stříbrné koruny, 2. některé deseti a dvacetikoruny, 3. bronzové halérie a dvouhalérie.

ním období společnou měnu s ostatními nástupnickými státy. Bankovky Rakousko-uherské banky obíhaly zároveň ve všech těchto státech, avšak správní ústředí bylo ve Vídni a v Pešti. Ekonomická situace Rakousko-Uherska v okamžiku jeho definitivního rozpadu byla katastrofální. Monarchie za války nadělala asi 110 miliard korun dluhů, vypůjčovala si na válečné půjčky a svoji inflační politiku, jakož i úhradu státních dluhů, řešila neustálým vydáváním ohromného množství bankovek. V okamžiku vzniku našeho státu, na celém území Rakousko-uherské monarchie obíhalo přes 30 miliard korun a kurs koruny v Curychu se rovnal 46,5 švýcarských franků za sto korun.³

Za války vydávala rakousko-uherská banka oběživo z největší části na podkladu lombardu válečných půjček. Bezcenné válečné půjčky, kterými Rakousko-Uhersko financovalo válku, banka přijímala do zástavy a na tuto zástavu tiskla a vydávala do oběhu svoje bankovky, které byl každý přinucen přijímat.⁴ Celou již tak složitou situaci ještě komplikovaly další nepříznivé vlivy. Byla to například tendence pašovat ve velkém množství bankovky na naše území, protože se počítalo s budoucí odlukou naší měny a lepším osudem bankovek u nás.

Za této situace bylo hlavním úkolem nového československého státu provést co nejrychleji patřičnou konsolidaci měny a postupně ji připravovat k úplnému osamostatnění. Třežba se hovořilo především o hospodářských důvodech potřeb urychleného provedení měnové reformy, stály v pozadí všech akcí i ohledy politické. Především samostatnost měny byla jedním z důkazů o existenci a životaschopnosti nového státu, o jehož dalších osudech se mělo rozhodnout na mírové konferenci. Proto hned po převratu byla Národním výborem zřízena Komise pro přechodné hospodářství v oboru, obchodu, průmyslu a živnosti. Komise byla přičleněna pražské obchodní a živnostenské komoře a na návrh Viléma Pospíšila, pozdějšího guvernéra Národní banky československé, byl zřízen zvláštní finanční odbor. Jedním z prvních výsledků práce tohoto odboru bylo vytvoření Konsorsia pro státní úvěrové operace sestaveného z nejsilnějších pražských peněžních ústavů.⁵

Prvním ministrem financí československého státu se stal Alois Rašín, jehož cílem byl vyrovnaný rozpočet a silná koruna, která by byla na mezinárodním trhu směnitelná za nejtvrďší valuty.⁶ První jeho úsilí o zastavení inflace ve Vídni a v Pešti

³ŽEKULIN, N. S.: Československá měna od reformy dr. Rašína až do zřízení Československé národní banky. Praha 1927, s. 13.

⁴SPÁČIL, B.: Česká měna od dávné minulosti k dnešku. Orbis Praha 1973, s. 101.

⁵PAPRŠTEJN, V.: U kolébky Československé měny. Praha, nevydáno, s. 90.

⁶Muž, jak ho v jedné ze svých prací charakterizoval Dušan Uhlíř, velmi tvrdý nejen k druhým, ale i k sobě, který šel přímočaře vždy za svým cílem, energicky a bez velkých ohledů. Jeho heslem bylo šetřit! Šetřit především na mzdách státních zaměstnanců a učitelů, zavádět nové daně, stanovit výjimky ze zákona o osmihodinové pracovní době a stlačovat dělnické mzdy. Zarazil dovoz luxusního zboží a hlásal spartánskou prostotu. Pomeranče a biografy označil za rozmařilost a jednou se rozčilil, když viděl frontu fanoušků u pokladny před zápasem Slávie. Parlament ho

zůstalo marné. Hned po nástupu do funkce ministra financí v listopadu roku 1918 se totiž snažil o odstranění pokračování inflace mezinárodním opatřením. Za tím účelem žádal tehdejšího ministra zahraničních věcí Československé republiky Edvarda Beneše, který byl v Paříži při sjednávání podmínek příměří, aby byla při Říšské bance německé a při Rakousko-uherské bance zřízena mezinárodní komise, která by zamezila vydávání soukromoprávně nekrytých bankovek, a tím, aby nepostupovala inflace. Tato snaha se však ukázala jako neúspěšná.⁷ Proto byl filiálkám Rakousko-uherské banky na našem území zakázán lombard válečných půjček.

Kurs koruny stál podle tehdejších směrodatných švýcarských záznamů na čtvrtině předválečné hodnoty. Hned na počátku samozřejmě nebylo možné provést pronikavější opatření, protože nebyla vyřešena otázka německého obyvatelstva, rovněž nepříznivá situace byla na Slovensku, ale především nebyly ještě přesně stanoveny státní hranice. Hospodářský život navíc zachvátila ohromná tezaurace bankovek. I přes ohromný převýdej bankovek je Rakousko-uherská banka nestačila tisknout.⁸ Situace se zhoršovala ještě dalšími skutečnostmi. Vznikala nedůvěra k Poštovní vídeňské spořitelně, která tím, byla prakticky vyřazena z provozu, protože poštovní úřady na československém území pro ni nevyplácely, poněvadž měly na jejím kontě nižší příjmy než výdaje a dotace se neuskutečnily.⁹

Tím byla tezaurace hotových peněz ještě podporována. Z toho důvodu byla po dohodě s touto vídeňskou spořitelnou vytvořena 20. listopadu 1918 spořitelna v Praze v Jindřišské ulici, která však nebyla podřízena ministerstvu financí, ale byla řízena ministerstvem pošt. Proto jí nebylo možné využít k realizaci dalších Rašínových plánů. Ovšem i toho opatření přineslo trochu úlevy v nedostatku platidel. Za této situace byla uspořádána anketa o problémech měny, kterou zpracoval Karel Engliš a její výsledek Finanční a měnový problém československého státu předložil revolučnímu Národnímu shromáždění počátkem roku 1919. Bylo z toho patrné, že na území republiky bylo v oběhu vedle žirových účtů a pokladničních poukázek Rakousko-uherské banky 8 miliard korun, s nimi 10 miliard. Byla velká tezaurace peněz. V této situaci se například objevovaly výzvy v denním tisku k obyvatelstvu, aby peníze neschovávalo doma.¹⁰ Koncem roku 1918 se situace změnila. Peníze se začaly hromadit v bankách a ústavách lidového peněžnictví. Vkladů bylo naráz

obdařil řadou plných mocí, které přesahovaly rámec jeho rezortu, v naději, že zrestituuje poválečné národní hospodářství (viz UHLÍŘ, D.: Anály ze Spálené ulice. Mladá fronta, Praha 1979, s. 35).

⁷RAŠÍN, A.: Finanční a hospodářská politika československá do konce roku 1921. Praha 1922, s. 25-26.

⁸K tomu RAŠÍN, A.: Můj finanční plán. Praha 1920, s. 36n; dále srov. Rovněž úvahy v denním tisku: např. Národní listy z 5. 11. 1918 (viz článek Opatření proti nedostatku peněz).

⁹FALTUS, J.: Inflácia za I. svetovej vojny a československá menová reforma z roku 1919, Sborník Vysokej školy ekonomickej, 1961, (K 15. výročí Vysokej školy ekonomickej), Bratislava 1961, s. 356.

¹⁰Např. Národní listy, 5. 11. 1918.

tolik, že se úroková míra prudce snížila a koncem ledna roku 1919 dokonce až na 1 procento. Vklady se začaly přijímat s nechtí a dokonce některé ústavy nechtěly brát ani bezúroččné vklady.¹¹

O hospodářských a měnových otázkách se rozpoutala diskuse, v níž se střetli zejména národní demokraté, reprezentováni Rašínem s agrárníky.¹² Jádrem celého sporu byla samozřejmě snaha prosadit zájmy kapitálových skupin, které jednotlivé politické strany reprezentovaly.¹³

Diskuse nepřinesla ve svém celku jakékoli reálné návrhy. Některé listy obviňovaly vládu z naprosté nepřipravenosti na řešení měnových otázek,¹⁴ nebo se objevovaly názory na řešení měnového osamostatnění, které vůbec nepřihlížely k reálným možnostem mladého československého státu a ke stále složitější mezinárodní situaci.¹⁵ Existující stav však bylo třeba řešit rozhodným způsobem, i když, jak při různých příležitostech upozorňoval ministr A. Rašín, nebylo možné vzhledem k neexistenci pevných hranic, zavést okamžitě vlastní platidla. V této souvislosti například hovořil o tom, „že jsme v přechodném hospodářství, v hospodářství, které nemůže být pro konsolidované poměry pravidlem. Ale právě proto, že jsme v přechodném hospodářství, nemůžeme dělati reformy, které by byly dalekosáhlé, nýbrž musíme se snažiti pouze udržeti v chodu stroj, který nám byl svěřen a připravovati se vši pečlivostí na budoucnost.“¹⁶ Přípravy na odloučení československé měny od rakouské se však čini-

¹¹FALTUS, J.: Inflácia za I. svetovej vojny a československá menová reforma z roku 1919, c. d., s. 356.

¹²Např. Národní listy ze 14. prosince 1918 (viz příspěvek Ministr dr. A. Rašín o přechodném hospodářství); Národní listy ze 17. 11. 1918 (Ministr financí o nejbližších finančních problémech); Venkov ze 14. prosince 1918 – informace o účasti a přednášce A. Rašína na schůzi Mladé generace České státoprávní demokracie konané dne 13. prosince 1918 v Městské besedě. Z prací Karla Engliše viz např. Peníze, Brno 1918; „Co bude s našimi penězi“, Lidová poučení o nápravě měny. Brno 1919 a další. Dále k tomu KOLOUŠEK, J.: Zda-li jest možno a radno napravovati rakousko-uherskou měnu? Venkov, 22. 12. 1918; KOLOUŠEK, J.: Rozvrat rakousko-uherských financí hrozícím nebezpečím pro finance československé. Venkov, 17. 11. 1918; KOLOUŠEK, J.: Znehodnocení rakousko-uherské měny a zhubné jeho následky. Venkov, 24. 12. 1918; KOLOUŠEK, J.: Vypořádání a částečné převzetí rakousko-uherských státních dluhů československým státem, Venkov, 1. 12. 1918; KOLOUŠEK, J.: Rozvrat financí a měny bývalého Rakouska-Uherska. Venkov, 10. 11. 1918. Z prací dalších autorů ještě upozorňujeme: BRDLÍK, V.: Zemědělský majetek a peníze – dávka ze jmění či státní bankrot? zvl. otisk Zemědělský archiv, 9, č. 1-6; DUŠEK, R.: Peněžní bankrot, kdy už bude a jaký? Praha 1919; KARÁSEK, K.: Válečné miliardy. Praha 1918 a řada dalších.

¹³FALTUS, J.: Inflácia za I. svetovej vojny, c. d., s. 356.

¹⁴Viz především řada článků v deníku Venkov. Z nich však kromě těch, co byly citovány v poznámce 12, především upozorňujeme na: PAZOUREK, J.: K otázce nápravy měny. Venkov z 29. 11. 1918; MONÍK, J.: Otázka peněz, Venkov, 3. 11. 1918.

¹⁵Např. České slovo, 29. 12. 1918 (viz článek KABELÁČE, A.: Něco o nynějším stavu naší valuty), kde je vyjádřen názor, že by se měly všechny vzniklé státy na území bývalého Rakousko-Uherska dohodnout o výrobě nových peněz, a to tak, aby barva peněz v každém státě byla jiná. Podobných návrhů v tehdejších denním tisku byla celá řada.

¹⁶RAŠÍN, A.: Řeč ministra financí O přechodném hospodářství na schůzi Mladé generace ČStD

ly, již v době před vznikem samostatného československého státu. Na sklonku války, z iniciativy A. Rašína došlo k četným poradám mezi finančními a hospodářskými odborníky, jejichž předmětem byla příprava opatření v případě vzniku samostatného státu. Porady se konaly v budově Městské spořitelny pražské.¹⁷ Konečně na ženevských jednáních se mimo jiné zúčastnili představitelé našeho bankovníctví v osobách J. Preisse, vrchního ředitele Živnostenské banky, a K. Svobody, vrchního ředitele Agrární banky.

Do vývoje úpravy československé měny se v prvních měsících po vzniku Československé republiky snažili zasáhnout i příslušníci německého obyvatelstva žijící na našem území, především v souvislosti s jejich separatistickým hnutím. Dne 29. října 1918 v Liberci vyhlásili tzv. Deutschböhmén, které se chtělo připojit k Německu a zřídit si pro sebe jakousi vládn. Hnutí nebylo jednotné a jakákoliv zákonná legalizace chyběla. Na severní Moravě a ve zbytku Slezska se sídlem v Opavě vznikl Sudeterland. Němci na Znojemsku vytvořili Deutschsüdomähren a chtěli se připojit k Rakousku a na Šumavě založili Bölimerwaldgau. Představitelé tohoto separatistického hnutí se dovolávali prohlášení amerického prezidenta W. Wilsona o sebeurčení národů ze dne 8. ledna 1918. Tato tzv. vzdorovláda však skončila velmi brzy, protože tyto tendence nenašly náležitou oporu u mocností Dohody a tak ještě před koncem roku 1918 byla tato území obsazena československým vojskem a sokolskými dobrovolníky. I přes velmi krátkou dobu svého trvání však některé obecní správy, spořitelny a závody vydávaly náhražky peněz znějící na korunovou měnu.¹⁸ Jednalo se však více o akci politickou než měnovou. V neúplných seznamech se uvádí 62 emisních míst ve 38 obcích, z toho 8 v českých okresech. Tyto nouzovky skončily zavedením československých mincí a posléze byly zakázány zákonem č. 7/1924 Sb. ze dne 14. prosince 1923 o ochraně československé měny. Z měnového hlediska šlo jen o drobnou epizodu, která nemohla ovlivnit československý měnový vývoj.

I přes uvedenou nepříznivou situaci, důsledky katastrofální hospodářské politiky Rakouska-Uherska v prvních dnech existence československého státu nezpůsobily takový rozvrat v měnové oblasti, jako v ostatních nástupnických státech. Filiálky Rakousko-uherské banky směly od 14. listopadu 1918 vyplácet jen hotovost na mzdy a platy. Nesměly eskontovat válečné půjčky. Dne 5. listopadu 1918 zákonem č. 27/1918 Sb. byla vypsána Půjčka národní svobody v hodně 1 miliardy korun ve formě 4 procent státních dluhopisů, splatných ve čtyřech letech po vydání ze strany československého státu a v šestiměsíční lhůtě vypověditelných. Účelem půjčky, jak ve svém referátu při zdůvodňování tohoto zákona uvedl Karel Engliš, bylo získat prostředky k „zatímnímu udržení vojska, výpomoc zemím atd., ale hlavně k řešení

dne 13. prosince 1918 v Městské besedě v Praze II, vydáno tiskem v Praze 1918, s. 6.

¹⁷PAPRŠTEJN, V.: U kolébky československé měny, c. d., s. 88.

¹⁸DOBŘÝ J.: Soupis nouzových peněz vydaných na území Československé republiky v l. 1914-1923. Numismatický časopis československý, 13, 14, 1937-1938, s. 97n.

úkolů sociálních, převodů státních a pro stát pracujících, aby čeleno bylo nesmírné nezaměstnanosti¹⁹ Upisování provádělo konsorsium bank v čele se Živnostenskou bankou. Konsorsium mělo převzít půl miliardy na pevně a půl miliardy rozprodat mezi obyvatelstvem. Všechny domácí peněžní ústavy se však k této půjčce chovaly chladně.²⁰

Měnové ústředí bylo ve Vídni a Československo se s ním hodlalo co nejdříve rozejít, a to i přes tu skutečnost, že viceguvernér Gruber zřídil hlavní ústav rovněž v Praze. Bylo nutné zajistit potřebnou zásobu peněz. V listopadu roku 1918 došlo k jednání zástupce Rakousko-uherské banky s ministrem financí a svazem českých bank o odstranění nedostatku oběžných prostředků.²¹ Z československé strany byl učiněn návrh na dočasné ponechání společné měny ovšem za tří podmínek:

1. Aby každému ze států, které vzniknou na území Rakouska-Uherska bylo dáno právo zřídit si vládního komisaře, který by dozíral na obchody banky (bývalá monarchie takového komisaře měla);
2. Válečné půjčky nebudou lombardovány, a to nejen z důvodů inflačních, nýbrž i proto, že banka předložila závazek vlády rakouské a uherské, že jí ručí za škody vzniklé lombardem válečných půjček a bylo zapotřebí ihned zakročit, aby tento závazek nemohl být vztahován i na československou vládu;
3. Žádnému ze států banka nesmí poskytnout půjčku, jen se svolením všech států jež vznikly na území bývalé monarchie nebo mají část jejího území.²²

Jednání však nebylo zcela úspěšné. Bylo vyhověno první podmínce, na základě čehož byli zřízeni komisaři Československa, Rakouska, Maďarska, Jugoslávie, Polska, Rumunska a Itálie. Třetí podmínka byla přijata jako samozřejmost. Ovšem druhé podmínce rakouská strana odmítla vyhovět. V důsledku nepřejetí druhé podmínky ministr financí A. Rašín zakázal všem filiálkám Rakousko-uherské banky na československém území lombardovat válečné půjčky, a to jak rakouské, tak i uherské. Rakousko-uherská banka však svůj závazek, že nebude tisknout bankovky pro stát bez svolení všech ostatních nástupnických států, hned v několika dnech nedodržela. Rakouská Lanmaschova vláda se na ni obrátila s požadavkem na vytištění 2000 mil. korun. I když československá vláda protestovala proti tomuto tisku bankovek, tyto vytištěny byly. To mělo za následek urychlení přípravy na odůvodnění československé měny. Vzhledem k tomu, že nebyly ještě přesně stanoveny hranice, se však nemohla uskutečnit hned. K tomu konečně přistoupily i technické problémy. Především nebylo možné zajistit v krátké době bankovky za 10 miliard korun a vyměnit je

¹⁹Venkov, 6. 11. 1918.

²⁰SPÁČIL, B.: Československá měna od dávné minulosti k dnešku, c. d., s. 100.

²¹Zpráva o tom přinesly mimo jiné Národní listy z 19. 11. 1918.

²²RAŠÍN, A.: Finanční a hospodářská politika československá do konce roku 1921, c. d., s. 26.

za bankovky Rakousko-uherské banky. Ani velké americké firmy nechtěly přijmout zakázku s kratší lhůtou než šest měsíců.²³

Očekávala se však vydání, na něž nebudou stačit zásoby peněz na našem území, proto byl dne 14. listopadu 1918 podaný vládou Národnímu shromáždění návrh zákona o náhradních platidlech, který byl, jak praví zpráva finančního výboru, kde byla jeho osnova projednána 18. listopadu 1918 za předsednictví C. Horáčka, připraven „z aktuální tísňe platidel, která se objevila hned při vzniku československého státu“²⁴ Dne 19. listopadu 1918 byl zákon přijat Národním shromážděním, publikován pod číslem 49 Sb. a formulován jako zákon o zavedení obchodních platidel, která měla vydávat Zemská banka království Českého v Praze. Definitivní znění zákona bylo rozšířeno oproti předloženému o preciznější úpravu ustanovení o zápůjčce. Uvedené poukázky měly být bezúročné a směnitélné v bankách Rakousko-uherské banky na předložení u Zemské banky království Českého, anebo u jiných bank Zemskou bankou k tomu filiálně určených. Poukázky měly být vydávány na krátkodobou zápůjčku, nejvýše devadesátidenní, a to buď eskontem nebo lombardem. Měly se stát zákonným platidlem u a všech veřejných pokladen přijímány jako papírové peníze. Jak autor tohoto zákona Karel Engliš uvedl, „pro občana jest jedno mítí v ruce poukázku Zemské banky znějící na 20 K anebo bankovku Rakousko-uherské banky znějící na dvacet korun, poněvadž jsou směnitélné a obou lze použít ku placení dluhu a daní“²⁵

Směnky a úvěry mohly být placeny v korunách, avšak tyto koruny by nesměly být vydány zpět, ale ponechány v pokladu, kterým se měl kryt ohěh náhradních platidel. Stát by dal Zemské bance 25 mil. korun a vydané pokladní poukázky musely by být do jedné čtvrtiny kryty bankovkami. Hlavní zásadou by tedy bylo, že by obíhající náhradní platidla musela být plně kryta, a to bankovkami rakousko-uherské banky, směnkami a lombardem. Oběh by se potom přizpůsobil potřebě obchodu a průmyslu. Rovněž toto opatření bylo zdůvodněno snahou o snížení nezaměstnanosti.²⁶ Nebylo však v něm možné spatřovat měnovou reformu, poněvadž se jednalo pouze o pokus o dočasné opatření v oblasti měny, vycházející z naléhavé potřeby a odstranění nedostatku hotových platidel.²⁷ Proti vydání tohoto zákona okamžitě podala protest Rakousko-uherská banka, který byl otištěn v Neue Freie Presse, se zdůvodněním, že se tímto zákonem porušuje privilegium této banky.²⁸ Návrhy poukázek byly zakrátko připraveny v podobě nátisků, ale další tisk byl z popudu ministra financí Aloise Rašína zastaven a vytištěná platidla zničena. O těchto otázkách se

²³Tamtéž, s. 29.

²⁴Venkov, 20. 11. 1918.

²⁵Lidové noviny, 21. 11. 1918.

²⁶Lidové noviny, 20. 11. 1918.

²⁷K tomu viz např. interview A. Rašína pro Národní listy ze dne 17. 11. 1918.

²⁸K tomu Národní listy, 22. 11. 1918.

samozejmě na stránkách denního tisku rozpoutala opět rozsáhlá diskuse.²⁹ Rašín své jednání zdůvodňoval tím, že by vydaná platidla neměla obchodního krytí a měla by inflační charakter. Konečně ve své pozdější práci toto opatření charakterizuje pouze jako „preventivní opatření, kdyby se krize nepřemohla“³⁰ tedy z jeho strany již při vytváření návrhu tohoto zákona byla pravděpodobně snaha o jeho nerealizaci.

Mimo jiné je rovněž známo, že když Karel Engliš přišel v prvních listopadových dnech roku 1918 s původním návrhem k Aloisu Rašínovi, byla první jeho námitka: „Pánové, to jsou ale státovky!“ Na názor, že za daných okolností nelze vůbec mluvit o bankovkách a že bude nejlépe věc nazvat pravým jménem, nechtěl přistoupit. Měl v úmyslu za každou cenu zabránit státovkovému hospodářství a trval rozhodně na tom, že se musíme co nejdříve vrátit ku skutečným bankovkám, a to jakoukoliv cestou, třeba prozatím bez směnitélnosti zlata.³¹ Mimo jiné později považoval za nejlepší prostředek jak se zbavit státovek dávkou z majetku. I přes uvedené skutečnosti Rakousko-uherská banka nadále dávala do oběhu velké množství bankovek. Dokonce přišla s návrhem na tištění 10 000 korunových bankovek a po jedné straně tištěných prozatímních 25 korunových a 200 korunových bankovek. I když ostatní nástupnické státy k tonu přistoupily, československá vláda odepřela uveřejnit vyhlášku a nepropůjčila jim nucený oběh. Důvodem tohoto nepřijetí byla snaha o zamezení inflace a u 25 korunových a 200 korunových bankovek kromě toho možnost snadného padělání.³²

Dne 14. listopadu 1918 ministr Alois Rašín zakázal tehdy hlavnímu ústavu Rakousko-uherské banky v Praze a všem filiálkám na území československého státu výplatu ze zálohových účtů, příp. jen se svolením ministra financí. Zároveň ministr tyto výplaty vyhradil jen placení mezd a úřednických platů v závodech, jestliže finanční banka prokázala, že nestačí k tomu její pokladní hotovosti. Toto opatření vycházelo ze skutečnosti, že banky hromadily hotovosti z obavy před případným finančním krachem. Mzdové a platební výkazy musely být potvrzeny politickými úřady. Rakousko-uherská banka byla nadále devizní ústřednou, ale vzhledem k tomu, že v této době již nepožívala důvěru, ani neměla velký vliv, nebyly její devizy odváděny. Proto bylo třeba okamžitě na území našeho státu zřídit vlastní devizový ústav. Zemská banka tuto funkci plnit nemohla, proto byla koncem ledna 1919 vytvořena nová Súčtovací banka, v níž byly Zemská banka a Obchodní banka

²⁹Např. ENGLIŠ, K.: První české peníze, Lidové noviny, ranní vydání z 21. 11. 1918; Venkov, 20. 11. 1918, Národní listy z 19. 11. 1918; ENGLIŠ, K.: Nová platidla, Národní listy, 20. 11. 1918 a další.

³⁰RAŠÍN, A.: Finanční a hospodářská politika československá do konce roku 1921, c. d., s. 29.

³¹PALKOVSKÝ, B.: Národní banka československá a náprava měny. Praha 1925, s. 7.

³²Československé ministerstvo financí tak přimělo Rakousko-uherskou banku ve Vídni, aby předešlým dnem 29. 1. 1919 tyto bankovky na území Československé republiky nedávala více do oběhu, ale naopak ty, které již v oběhu byly, stanovala. K úplnému stažení těchto bankovek však došlo až při měnové reformě v únoru 1919.

zastoupeny.

Ke konci prosince roku 1918 tezaurace přestala a začaly se peníze hromadit v bankách a spořitelnách. Úroková míra klesala. Škodlivost tezaurace se začala objevovat z druhé strany: způsobila náhlý přebytek peněz, pro nějž nebylo umístění. Tato situace zavedla příčinu ministru financí Aloisi Rašínovi, aby konečně uskutečnil svůj finanční plán, který spočíval v celé řadě opatření:

- a) odpoutání našich bankovek od bankovek Rakousko-uherské banky;
- b) zmenšení oběhu bankovek nuceným zadržením části oběhu, i těch, které ze žirových účtů a z pokladničních poukázek mohly být vydávány;
- c) stanovení přípustného oběhu peněz, zamezení přímých i nepřímých zápůjček státu v bankovkách, převzetí cedulového bankovníctví;
- d) stažení valut, kovových peněz domácích i cizích jednak pro obchod s cizinou, jednak pro kovový poklad;
- e) rychlé zachycení jmění novitého, provedením soupisu jako přípravy pro majetkovou daň;
- f) docílení aktivního rozpočtu novými daněmi a zvýšením starých;
- g) majetkovou dávkou stáhnout úplně státní peníze za současného zřízení cedulové banky, která by vydávala platidla plně bankovně krytá, buď v měně korunové nebo méně jiné, buď s oběhem nuceným nebo bez něho, podle stavu trhu a hospodářských poměrů.³³

Tyto zásady nebo představy se postupně uskutečnily, ale hodnota koruny se na hodnotu předválečné koruny nemohla dostat.

S přípravami na uskutečnění tohoto finančního plánu, a tím dokončení Rašínovy bitvy o měnu, jak navrhovaná a později přijatá opatření nadneseně označovala dobová žurnalistika, ministr financí započal hned začátkem roku 1919. Dne 7. ledna 1919 si A. Rašín pozval odborového radu Karla Leopolda a ředitele Pražské spořitelny Viléma Pospíšila, které si vybral jako měnové poradce, a předložil jim několik nátlaků československých kolků a prohlásil, že „těmito kolků okolkujeme rakouské bankovky na našem území a z nich uděláme československé peníze“³⁴ a zde jsme na začátku měnové odluky. Na vyřešení problému provedení odluky československé měny však z počátku zdaleka neexistoval jednotný názor.

Jednotlivé tendence můžeme v podstatě rozdělit do tří základních směrů: první směr, jehož hlavním představitelem byl vrchní ředitel Živnostenské banky Jaroslav Preiss, zastával názor, že by mělo dojít k vytvoření situace, v níž by veškeré bankovky Rakousko-uherské banky přestaly naráz platit, zároveň by byla zřízena nová cedulová banka, která by zajišťovala vydávání bankovek nových. Přitom by každý

³³ RAŠÍN, A.: Můj finanční plán, c. d., s. 52–53.

³⁴ Uvádí SÉM, J.: Papiřové peníze za území Československa 1762–1975, II. doplněné a rozšířené vydání, Česká numismatická společnost, pobočka Hradec Králové 1977, s. 97.

majitel bankovek byl nucen vymáhat si bonorování bankovek na Rakousko-uherské banče sám. Poměr nové měnové jednotky ke staré by byl 1:1. Druhý směr, jehož zastáncem byli především J. Koloušek a V. Brdlík, se přimlouval za zákonnou devalvací s odstupňováním hodnoty starých pohledávek. Konečně třetí směr, představovaný právě ministrem financí Aloisem Rašínem a Vilémem Pospíšilem, který jak dále uvidíme, byl realizován, byl za nápravu měny okolkováním, zmenšením oběhu a dávkou z majetku.³⁵

Po prosazení třetí varianty však bylo třeba rozbodnout, zda bude přijata zásada teritoriální či osobní.³⁶ Dále bylo třeba stanovit, zda bude okolkování provedeno vytištěním kolků na samu bankovku nebo budou kolků na bankovku lepeny. O celé akci bylo informováno jen velmi málo osob. Kromě již uvedených K. Leopolda a V. Pospíšila, to byl E. Roos, vrchní ředitel Zemské banky a Augustin Novák, pozdější vrchní ředitel Národní banky československé. Z okolkování musely být vyřazeny koruny a dvoukoruny, poněvadž by bylo zapotřebí asi 250 miliónů kolků a zdržovalo by to průběh celé akce, přičemž nebezpečí, že se k nám tyto platidla pohnou z ciziny, nebylo tak velké, protože obnos korun a dvoukorun byl kontingentován na 880 miliónů korun pro celé Rakousko-Uhersko.³⁷ Rovněž byly z okolkování vyloučeny bankovky po 10 000 korunách, protože byly vydány až po 28. říjnu 1918. Účel okolkování bankovek byl v podstatě dvojitý: jednak měl být zjištěn jejich oběh na území Československé republiky jako základ k dalším valutním akcím a tento oběh měl být prohlášen za blok, který nesmí být překročen, jen při soukromoprávním krytí nebo na základě zvláštního zákona. Nebezpečí pronikání inflačních bankovek ze sousedních nástupnických států bylo aktuální a měnová rozluka byla nutná. Proto v druhé polovině února 1919 s definitivní platností je přikročeno k přípravě zákona o okolkování bankovek.

Původní vládní návrh měl jen 5 paragrafů, zatímco finanční výbor parlamentu jej rozšířil na 19 s tím, že poskytl ministru financí další rozsáhlé pravomoci týkající se především soupisu majetku pro účely daňové. Návrh zmocňovacího zákona byl předložen 25. února 1919, který hned z finančního výboru byl předložen Národnímu shromáždění,³⁸ kde prošel bez větší diskuse a 26. února 1919 již byl realizován. Dne

³⁵ RAŠÍN, A.: Finanční a hospodářská politika československá do konce roku 1921, c. d., s. 45–46; PAPRŠTEJN, V.: U kolébky československé měny, c. d., s. 94–95.

³⁶ Teritoriální zásada spočívá v tom, že jsou v určitém státě okolkovány všechny peníze bez ohledu na to, jsou-li majitelé příslušníci tohoto státu, kde okolkování probíhá, nebo cizinci. Zásada osobní naopak spočívá v tom, že jsou okolkovány všechny peníze jen příslušníkům státu bez ohledu zda-li se v příslušné době zdržují na jeho území nebo mimo ně.

³⁷ RAŠÍN, A.: Můj finanční plán, c. d., s. 61.

³⁸ Srov. Tisky Revolučního Národního shromáždění ČSR, s. 501–860, tisk 544 a 547 z 25. 2. 1919. Finanční výbor měl v podstatě jen hodinu času na projednání. Podrobněji k jeho projednávání viz Národní shromáždění republiky Československé v prvním desetiletí, vydalo předsednictvo poslanecké sněmovny a předsednictvo senátu, Praha 1928, s. 981–982.

26. února 1919 byly zcela uzavřeny hranice a provedeny přípravy na okolování ve dnech 3. až 9. března 1919. Zákon č. 84/1919 Sb., jímž se ministr financí zmocňuje, aby provedl nařízením okolování bankovek a soupis jmění za účelem uložení majetkové dávky a na něj navazující nařízení ministra financí z téhož dne č. 86/1919 Sb., o okolování bankovek vydaných Rakousko-uherskou bankou a nalézajících se na území československého státu, obsahoval v podstatě čtyři základní myšlenky:

1. budou okolovány rakousko-uherské bankovky počínaje 10 korunou, z nichž se stanou státovky;
2. 50 procent soukromé držby těchto bankovek bude zadrženo a za ně vydána jednocentní státní nucená půjčka, kterou se pak může platit dávky z majetku;
3. budou sepsány válečné půjčky a pokladní poukázky Rakousko-uherské banky;
4. bude proveden soupis vkladů, cenných papírů, běžných účtů depozit, majetku různých forem a rovněž drahých kovů (toto jen prohlášením), a to vše k 1. březnu 1919.

Alois Rašín při zdůvodňování zmocňovacího zákona před parlamentem mimo jiné zdůraznil, že měl pouze dvě možnosti: „*Bud' nechat dojít k devalvaci papírových peněz a k státnímu krachu, kterým by se státní fiskus vyrovnal s majiteli papírových peněz na určité procento, anebo se pokusit o pozvolný vzestup naší koruny o a ozdravení našeho hospodářského života pomocí celé soustavy politických opatření. Rozhodl jsem se pro cestu druhou*“³⁹ kterou vyjádřil zmocňovací zákon. Zatímco před válkou činil v Rakousko-Uhersku oběh necelých 2,5 miliard korun, stoupl do konce války na více než 36 miliard korun a do 28. února 1919 na 52 miliard korun.⁴⁰ Proto v souvislosti s projednáváním zmocňovacího zákona před parlamentem zdůraznil A. Rašín; že „*rozmnožení oběživa samo o sobě nemusí mít za následek stoupnutí cen a pokles nákupní síly peněz*“⁴¹ protože jde o jev mnohem složitější. Bylo-li nezbytné distancovat po měnové stránce vývoj československého národního hospodářství od ekonomiky Rakouska a Maďarska, pak především proto, že ekonomika Rakouska a Maďarska dospívala do krizové situace, která by mohla ovlivňovat negativně náš vývoj. Samozřejmě, že v souvislosti se situací, která nastala po vzniku samostatného Československa a prováděním měnové reformy, mnohdy přicházel na mysl proslulý krach z roku 1811. „*Opustil jsem*“ – pravil ministr A. Rašín – „*neschůdnou cestu státního bankrotu nebo, rekněte to eufemisticky, státního konstatování znehodnocení*

³⁹RAŠÍN, A.: Můj finanční plán, příloha IV: Řeč při odůvodňování zákona zmocňovacího z 25. 2. 1919.

⁴⁰HLINKA, B. – RADOMĚRSKÝ, P.: Peníze, poklady, padělky (Mince a jejich nálezy na československém území), Praha, Orbis, 1975, s. 259.

⁴¹RAŠÍN, A.: Můj finanční plán, příloha IV: Řeč při odůvodňování zákona zmocňovacího z 25. 2. 1919.

peněz stanovením zákonné relace mezi starou a novou jednotkou měny.⁴² Ministr A. Rašín včlenil tuto celo okolovací akci do své celkové koncepce, směřující k nápravě měny u nás. Při kolkování bylo předloženo k okolování 7 miliard korun, z toho činila držba soukromí 5 miliard korun a zadrženy byly 2 miliardy korun. Z toho bylo nutno vracet v menších a důležitějších případech zadržené peníze. Úhrnem bylo vráceno 815 milionů korun. Nebyla tedy prakticky zadržena polovina oběživa, nýbrž pouze pětina. Vázány zůstaly žirové účty a pokladniční poukázky, aby se dále nerozmnožilo oběživo nad stav okolování.

Jednalo se o obrovský, do té doby neznámý soupis. Bylo natištěno 244 192 400 kolků, na celé akci se podílelo 15 tisíc pracovníků z peněžnictví, ze státní správy, dokonce i duchovní. Aparát se skládal z 13 hlavních a 410 okresních komisariátů, přibližně s 1500 sběrnami.⁴³ Dozor nad touto okolovací akcí měl Ústřední státní komisariát pro okolování bankovek se sídlem v Praze při ministerstvu financí Československé republiky. Kolky se měly nalepovat na „maďarskou“ stranu; na uherský státní znak, což nebylo důsledně dodržováno a tak nalézáme kolky i na rakouské straně nebo na jiných místech. Hodnota kolku činila 1 procento nominální hodnoty kolkované bankovky, takže zněly na 10, 20 a 50 haléřů, 1 a 10 korun a byly barevně odlišeny.⁴⁴ Při celé této akci bylo mimo jiné třeba zamezit, aby jednotlivci nepřenesli své hotovosti na jiné osoby. Proto byly dnem 26. února uzavřeny do 9. března 1919 státní hranice pro veškerou dopravu osob a zboží dráhou, poštou a jinými dopravními prostředky a byl zakázán zásadně i přechod přes hranice. Výjimku měli pouze vyslanci cizích států bez osobní prohlídky a s tělesnou prohlídkou kurýři, lékaři, porodní asistentky a osoby přenášející léky. Ze zákazů dopravy zboží byla vyjmuta doprava uhlí do Rakouska a doprava potravin na území Československé republiky. Rovněž výjimce podléhal přímý vlak Paříž-Vídeň-Bratislava-Pešť-Bnkureš.

Od 1. do 9. března 1919 nebyly přijímány poštovní poukázky, vklady do spořitelců, cenná psaní, cenné balíky a poštovní příkazy. Stanoveno bylo krátkodobě přiročí a zrušena povinnost věřitelů v době od 26. února do 9. března 1919 zaplatit pohledávky, které vznikly před 26. únorem 1919. Zakázáno bylo rovněž peněžním ústavům a bankám přijímat od 26. února 1919 vklady a vyplácet je mohly jen se svolením okresního komisariátu. Obchodníci neměli povinnost prodávat zboží za nekolované bankovky, vyjímaje předměty denní potřeby v míře nutné potřeby, mající alternativní možnost – buď přijmout nekolované bankovky nebo povolit úvěr do

⁴²Tamtéž.

⁴³SÉM, J.: Papírové peníze na území Československa 1762–1975, c. d., s. 94.

⁴⁴Desetikoruny byly okolovány modrým kolkem, dvacetikoruny červeným, padesátikoruny hnědým, stokoruny oranžovým, tisícikoruny – na bankovky kolek natištěn; rámeček karminový, střed – medajlon s portrétem Františka Palackého – černý. Podrobněji k tomu BAJER, J.: Papírová platidla Československa 1919–1979, vyd. 2. doplněné a opravné vydání, Česká numismatická společnost, pobočka Papírová platidla, Praha 1979, s. 22–24.

10. března 1919. Starostům všech obcí, kněžím veškerých státem uznaných církví, peněžním ústavům všeho druhu, majitelům továren a velkých obchodních závodů, školám, spolkům, majitelům hostinských koncesí a biografických licencí, jakož i v šem novinám bylo uloženo, aby obsah nařízení č. 86/1919 Sb. vyhlásili.⁴⁵

Zadržené bankovky byly skladovány jednak v trezorech Bankovního úřadu ministerstva financí, jednak v pronajatých místnostech České a Zemské banky. Okolkování, jak se dalo předpokládat, u nás vzbudilo velkou pozornost, a to jak denního tisku,⁴⁶ tak odborné literatury jak domácí, tak zahraniční.⁴⁷ Výsledek okolkovací akce je zřejmý z následujícího přehledu.⁴⁸

Při odloučení československé měny bylo okolkováno a zapsáno:

druh	množství v mil. korun
bankovky Rakousko-uherské banky	7 436
převzaté žirové účty	1 616
pokladniční poukázky	468
celkem	9 420

⁴⁵RAŠÍN, A.: Finanční a hospodářská politika československá do konce roku 1921, c. d., s. 36; ENGLIŠ, K.: Finanční politika Republiky československé v prvním desetiletí jejího trvání. Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně, 7, Brno 1928, s. 5.

⁴⁶Viz především KOLOUŠEK, J.: Národohospodářské a finanční možnosti nápravy pokleslé kupní síly peněz. Venkov, 5. 1. 1919; Otázka měny. Venkov, 12. 1. 1919; DVOŘÁK, L.: Naše peníze. Venkov, 16. 1. 1919, 17. 1. 1919; HAMPL: Návrh na okamžité zavedení nové měny pro československý stát. Venkov, 24. 1. 1919, 25. 1. 1919, 28. 1. 1919; Okolkování bankovek. Venkov, 15. 2. 1919; Rovnost, 25. 2. 1919; Rovnost, 26. 2. 1919; Právo lidu, 28. 2. 1919; ENGLIŠ, K.: Osamostatnění naší měny. Lidové noviny, ranní vydání, 11. 2. 1919; ENGLIŠ, K.: Upevnění peněžní jednotky, Lidové noviny, ranní vydání, 15. 2. 1919; ENGLIŠ, K.: Hospodářské osamostatnění českého státu, Lidové noviny, ranní vydání, 23. 2. 1919; První krok k osamostatnění naší měny. Národní listy, 11. 2. 1919; Ozvěna chystání naší finanční reformy v Rakousku. Národní listy, 13. 2. 1919; POSPÍŠIL, V.: Peněžní nesuáze přechodu, Národní listy, 5. 1. 1919; Proti inflaci, Národní listy, 23. 2. 1919, POSPÍŠIL, V.: K osamostatnění měny. Národní listy, 23. 2. 1919; HORÁČEK, C.: První krok k nápravě měny. Národní listy, 23. 2. 1919; Rašínova finanční reforma, Národní listy, 26. 2. 1919, POSPÍŠIL, V.: V proudu měnových opatření. Národní listy, 2. 3. 1919; Socialistická budoucnost. 1. 3. 1919 a řada dalších.

⁴⁷Viz především AMONN, A.: Währungsreform in der Tschechoslowakei. Mnichov 1921; PIOT, A.: La couronne tchécoslovaque jusqu'à la mort de Rašín 1918-1923. Paříž 1923; STEINER: Notenbankpolitik und Staatsanleihepolitik in den Oster-ungar. Nachfolgestaaten, 1924; RIST, CH.: La deflation en pratique. Paříž 1924; NOGOTO: La Monnaie. Paříž 1924.

⁴⁸Státní ústřední archiv Praha (dále SÚAP), PMR 1369 II, sign. 101, dopis ministerstva financí Národnímu shromáždění ze dne 17. 12. 1922.

Z této částky bylo zadrženo jako nucená státní půjčka:

druh	množství v mil. korun
bankovky Rakousko-uherské banky	2 134
žirové účty	413
pokladniční poukázky	233
celkem	2 781

Čísla uvedená v tabulce samozřejmě později vzrostla výměnou za československé peníze těch bankovek, které obíhaly v později přičleněných oblastech Československé republiky (např. Podkarpatská Rus).

Již v červnu 1920 totiž žádaly některé instituce z východního Slovenska, aby zde bylo provedeno okolkování, s čímž ovšem vláda stále vyčkávala. Teprve 12. října 1920 předložil ministr financí návrh nařízení o měně na Podkarpatské Rusi a na Slovensku, pokud tam nebylo kolkování provedeno, v jehož důvodové zprávě se pravilo, že jde o poslední území republiky, kde ještě obíhají nekolkované bankovky. Odhad tohoto opatření vlády zdůvodňovala faktem, že tu ještě nebyly upraveny hranice a teprve před nedávnem skončila rumunská okupace Podkarpatské Rusi. Postup kolkování se zde ovšem lišil od poměrů v ostatních částech republiky. Nejdříve bylo totiž třeba provést soupis všech nekolkovaných bankovek, státovek a rumunských kolkovaných bankovek s tím, že nepřihlášené bankovky neměly být vyměňovány. Tento postup byl odůvodňován specifickými geografickými poměry, které zabraňovaly uzavření hranic, jak to bylo možné v ostatních částech republiky.⁴⁹

Naproti tomu, ohledně osob, které v době uzávěrky hranic byly mimo území republiky, byl zvolen jiný postup: jejich bankovky nebyly kolkovány, ale vykupovány, a to nejdříve za 30 procent, později za 50 procent jejich hodnoty.

Třebaže se vláda chlubila tím, jak rychle a hladce byla celá akce zvládnuta, ukázalo se, že velký chvat, s nímž se ke kolkování přistoupilo, vytvořil živnou půdu pro falšování kolků. Tak např. kolků 10 a 100 korunových bankovek obíhaly v trojím vyhotovení, na 20 a 50 korunových bankovkách ve dvojitým vyhotovení a na 1000 korunové bankovce dokonce v šesti nestejných obrazcích, protože byly tištěny na šesti strojích, zčásti dokonce kamenotiskem.⁵⁰ Při závěrečném hodnocení bylo konstatováno, že úhrn bankovek s falešnými kolků činil v červenci 1919 5,44 mil., v srpnu již 11,8 mil., v září 1919 19,5 mil., v říjnu 1919 stoupl na 32,5 mil. a v listopadu 1919 na 52,2 mil. korun. Nejvíce padělků se vyskytovalo u bankovek 100 korunových, nemalé potíže však činily i tisíckoruny. Stejně kritická situace nastala i na Slovensku.

⁴⁹SÚAP, PMR 1920-1930, kart. 2190, sign. 402/365.

⁵⁰K tomu viz např. Padělek kolků 10 hal. (1919-1920), Sběratelské zprávy č. 4-5.

Situací se dokonce musela 28. listopadu 1919 zabývat vláda, protože ze severních Čech docházelo množství protestů proti zabavování bankovek s falešnými kolký. Vláda konstatovala, že sice falzifikáty trpí nejvíce občané, nicméně schválila postup ministerstva financí ČSR, které odmítlo tyto protesty a takové bankovky zabavovalo. Bylo rozhodnuto, že se i nadále má pokračovat v zostřených prohlídkách všech osob přijíždějících na naše území. Otázka odškodnění měla být řešena až později po stažení všech okolkovaných bankovek.⁵¹ Značné problémy se též objevovaly i ve Slezsku, kde se ukázal již v listopadu 1919 velký příliv falešných bankovek, resp. bankovek s falešnými kolký, které k nám proudily především z té části Těšínska, které byly obsazeny Polskem.⁵² Povážlivé na celé situaci bylo především to, že obyvatelstvo odmítalo kolkované bankovky přijímat vůbec a muselo být k tomu donucováno. Jen pro ilustraci si uvedme, že podle zprávy prezidia zemské vlády slezské z 19. listopadu 1919, bylo od počátku listopadu 1919 pro padělání kolků dodáno soudům 9 osob a proti 25 učiněno trestní oznámení.

Okolkování bankovek bylo sice docíleno první etapy, zjištění oběhu a uznání nuceného oběhu jen pro bankovky okolkované, nebyl však rozřešen poměr k Rakousko-uherské bance, nebyly dány záruky, že další rozmnožování se nebude dít nesprávně. V nařízení ministra financí vydaném ve srozumění s ministerstvem spravedlnosti č. 86/1919 Sb. ze dne 25. února 1919 bylo zakázáno hlavnímu ústavu Rakousko-uherské banky v Praze a jejím filiálkám okolkovat zásoby bankovek, které měly ve svých pokladnách, čímž se dosáhlo toho, že Rakousko-uherská banka neměla okolkované bankovky. Aloisi Rašínovi však bylo jasné, že je třeba jít ještě dále, totiž dostat hlavní ústav a filiálky Rakousko-uherské banky nejen pod státní kontrolu, ale přeměnit je na státní československou banku. Proto nařízením č. 199/1919 Sb. ze dne 6. března 1919 ministr financí převzal do správy jednoprocenní zúročitelnou půjčku, uzavřenou při okolkování, zárovň účty a pokladniční poukázky Rakousko-uherské banky, vedené, resp. vydané u hlavního ústavu a filiálék Rakousko-uherské banky na území Československé republiky. Ministerstvo financí mělo až do další zákonné úpravy obstarat funkci státní cedulové banky a za tím účelem byl zřízen vládním nařízením č. 119/1919 Sb. ze dne 6. března 1919 Bankovní úřad ministerstva financí, který zahájil činnost dne 11. března 1919. Vzhledem k tomu, že nebyl zřízen původně zákonem, ale pouze vládním nařízením, byl pocíťován nedostatek právního podkladu a proto bylo toto napraveno alespoň dodatečně zákonem č. 187/1919 Sb., kde je v § 8 obsaženo řádné zmocnění ministra financí také ke všemu, co hez zmocnění de facto provedl již nařízením ze dne 6. března 1919. Jeho organizaci a podrobné předpisy o obchodech, o statutu bankovního výboru a o převzetí a vyúčtování některých obchodů bývalé Rakousko-uherské banky obsahovalo vládní nařízení ze dne 12. května 1919 č. 246 Sb., jímž vlastně získal povahu státního úřadu, vykonával

⁵¹SÚAP, PMR, karton 1432, sign. 108; karton 1369 II, sign. 101. Dodejme, že náhrady za falzifikáty nebyly ani později poskytovány.

⁵²K tomu viz především ŽELINKA, M.: Oběh papírových platidel na Těšínsku v době tzv. „těšínského plebiscitu“. Sběratelské zprávy č. 18.

funkci státní cedulové banky (a to až do jejího zřízení v roce 1926).

Bankovní úřad ministerstva financí byl spravován bankovním výborem při ministerstvu financí, jejímž předsedou byl ministr financí a pod kontrolou parlamentní komise, která vysílala do jeho výboru svého zástupce. Kromě toho výbor byl tvořen 10 členy jmenovanými ministrem financí. Vlastní správu vykonávala bankovní správa. Prvním ředitelem Bankovního úřadu ministerstva financí se stal Augustin Novák, dřívější vrchní ředitel Zemské banky království Českého. Pro regulaci platebního styku s cizinou byla před tím zřízena, jak již bylo upozorněno, nařízením č. 47/1919 Sb. ze dne 30. ledna 1919 samostatná devizová ústředna při Pražské sčítovací bance v Praze, pro niž platily zásadně předpisy rakouského nařízení z 18. června 1918. Tato spravovala devizový obchod od počátku roku 1919 až do 26. dubna 1920, kdy nabylo účinnosti nařízení č. 644/1919 Sb. ze dne 8. listopadu 1919, kterým její úkoly byly převedeny na Bankovní úřad ministerstva financí. Z počátku byl devizový obchod úplně vázaný. Bankovní úřad jej potom až do roku 1921 postupně uvolňoval, kdy se ukázalo, že hospodářské poměry další uvolňování nedovolují.

Proti okolkování telegraficky protestovala Rakousko-uherská banka 26. února 1919 se zdůvodněním, že tím bylo porušeno její privilegium, udělené jí zákonem z 8. 8. 1911 čís. 157 říš. zák. do 31. prosince 1917 s prodlouženou platností zákonem ze dne 27. prosince 1917 do 31. prosince 1919. Alois Rašín z titulu ministra financí však okamžitě v zaslané nótě protest odmítl.

V sonvislosti se zákonem o okolkování bankovek bylo přijato Národním shromážděním a vydáno vládou několik dalších právních norem, jejich cílem bylo zlepšit finanční situaci a řešení měnových otázek. Tak především to bylo nařízení ministra financí č. 85/1919 Sb. ze dne 25. února 1919, kterým byl stanoven soupis rakouských a uherských válečných půjček a pokladničních poukázek. Zde se Aloisi Rašínovi ani tak nejednalo o soupis majetku, jako spíše o zjištění sumy těchto zápůjček, které ve státě kolovaly. Konečně na mírové konferenci bylo stanoveno, že československý stát není povinen nic platit. Na toto nařízení potom navazovala další, především nařízení vlády č. 110/1919 Sb. ze dne 4. března 1919 o soupisu peněžních vkladů a členských a závodních podílů, nařízení vlády č. 126/1919 Sb. ze dne 12. března 1919 o soupisu a označení cenných papírů a nařízení č. 141/1919 Sb. ze dne 19. března 1919 o soupisu mincovního a nezpracovaného zlata, stříbra, zlatých a stříbrných mincí a cizozemských papírových peněz. Hned po vydání tohoto nařízení bylo ministru financí zákonem č. 143/1919 Sb. ze dne 20. března 1919 dáno právo „provést soudní přísežné výsledky svědecké, jež uzná za potřebné při provádění nařízení soupisových dle zmocňovacího zákona ze dne 25. února 1919 č. 84 Sb.“ Ve svém nařízení č. 141/1919 Sb. také poprvé zakázal v § 12, že „kdokoli by tiskem nebo veřejně slovem nebo jakýmkoli způsobem soupisovou akci zámyslně rušil, bude, pokud zde není skutkové povahy těžšího činu, potrestán řádným soudem pro přestupek peněžitou pokutou od 500 K do 2000 K, nebo vězením od 6 neděl do 6 měsíců“.

Na uvedené právní normy ještě v průběhu března a dubna navazovaly další tři:

jednak nařízení vlády ČSR č. 184/1919 Sb., kterým byl ustaven soupis pojistek, jenž však byl omezen pouze na životní pojištění a na pojištění zásob uloženého zboží nebo zboží dopravovaného. Z povinnosti soupisu byl vyloučen drobný majetek, resp. životní pojistky na kapitál menší než 1000 Kč a životní pojistky na roční důchod menší než 300 korun, byla-li ujednána před 1. srpna 1914. Nařízením vlády č. 185/1919 Sb. ze dne 10. dubna 1919 bylo zase zavedeno mnoho povinností nejen úředním osobám, ale i kněžím veškerých států uznávaných církví, veškerým peněžním ústavům, zaměstnavatelům, učitelům a majitelům veřejných místností (hostinců a biografů), aby soupisovou povinnost vyhlásili a upozornili na trestní následky v případě jejího nesplnění. V odborné literatuře bylo mimo jiné právě toto ustanovení dosti kritizováno, především v tom směru, že zde překročil ministr financí svou pravomoc, poněvadž tento nemůže v oboru své působnosti ukládat takovou povinnost soukromým osobám.⁵³ Je třeba rovněž upozornit na nařízení vlády č. 217/1919 Sb. ze dne 23. dubna 1919 o sestavení likvidační bilance, jejímž účelem bylo zjistit správní stav čistého jmění právních subjektů k 1. březnu 1919.

Společně s vyhláškou o okolování bankovek vydává ministr financí rovněž nařízení č. 87/1919 Sb. o zákazu vydávat uschované cenné papíry a vychází zákon č. 88/1919 Sb. o státní půjčce ve zlaté, stříbrné a cizích valutách. Dne 1. března 1919 vychází nařízení vlády č. 96/1919 Sb. o zřízení revizního odboru při ministerstvu financí. Dne 20. února 1919 přijímá Národní shromáždění zákon č. 97/1919 Sb. o celním území a vybírání cla a 4. března 1919 vychází nařízení vlády Československé republiky č. 110/1919 Sb. o soupisu peněžních vkladů a členských a závodních podílů. Konečně 7. března 1919 vychází nařízení vlády ČSR č. 118/1919 Sb. o uvolnění zadržovaných vkladů při okolování bankovek, kterýmžto se z obnosu podle § 1 zákona č. 84/1919 Sb. zadržovaných jako jednoprocenní půjčka uvolňují jednak vklady, které neobnášejí více než 250 korun, dále vklady nemocenských pokladen, úrazových pojišťoven, bratrských pokladen a penzijních ústavů soukromých úředníků, pokud tyto ústavy prokážou, že jde o pokladniční hotovost jim náležející, rovněž byly uvolněny vklady obecních, okresních a zemských pokladen, avšak pouze pokud šlo o obnosy vybrané na přírůžkách a dávkách, nikoli pokud šlo o obnosy soukromými osobami těmto pokladnám svěřené (jako například kauce, tržní ceny ap.).

Obnosy, které byly dány k okolování z hotovosti obecních, okresních a zemských podniků, nesměly být vydány. Konečně byly uvolněny vklady aprovizčních ústavů a válečných kuchyní. Dne 6. března 1919 vychází již zmíněné nařízení vlády Československé republiky č. 119/1919 Sb. o úpravě poměru k Rakousko-uherské bance a 12. března 1919 nařízení vlády Československé republiky č. 126/1919 Sb. o soupisu cenných papírů. Za zmínku rovněž stojí nařízení vlády Československé republiky ze dne 14. března 1919 č. 129/1919 Sb. o zákazu lombardovat cenné papíry a vydávat schované valuty, zlato a stříbro, jakož i nařízení vlády z téhož dne č. 130/1919 Sb., jímž se doplňovalo nařízení ze dne 6. března 1919 č. 113 Sb.

⁵³KLIER, Č.: Dosavadní soupisová činnost ministra financí. Obzor národohospodářský, 24, 1919, s. 289.

o povinné nabídce cizích valut a pohledávek. Nařízením vlády Československé republiky č. 311/1919 Sb. potom bylo změněno nařízení ze dne 6. března 1919 č. 113 Sb. o omezení výplaty a zákazu vývozu, jímž se zakazuje dovoz neokolkovaných bankovek Rakousko-uherské banky.

De facto vzniká samostatná československá měna provedením okolování bankovek. Formálně byla upravena 10. 4. 1919 zákonem č. 187/1919 Sb., jímž se upravoval oběh a správa platidel v Československé republice a doplňovalo se zmocnění ministerstva financí dané zákonem č. 84/1919 Sb. z února 1919. Ustanovení zákona můžeme v podstatě rozdělit do sedmi základních bodů:

1. Právo tisknout peníze a stanovit zákonné platební prostředky bylo vyhrazeno státu.
2. Kolkované hankovky se považovaly za státní dluh. Věřitelem vzhledem k Rakousko-uherské bance byla československá vláda. Toto ustanovení mělo svůj tehdy velký význam, protože nástupnické státy se na základě Trianonské a Saint-Germainské mírové smlouvy ucházely o aktiva Rakousko-uherské banky jako přednostní věřitelé. Později, když byla pevně stanovena aktiva Rakousko-uherské banky, se ukázalo, že jejich požadavek nebude plně uspokojen a že zůstane v ohěhu značné množství nekrytých státovek. Aby tyto byly vzaty z oběhu, měla k tomu posloužit dávka z majetku.⁵⁴
3. Než bude provedena výměna bankovek Rakousko-uherské banky československými státovkami, byly okolované bankovky zákonným platidlem. Na toto ustanovení potom navazoval § 7, v němž bylo stanoveno, že na přechodnou dobu zlaté, stříbrné, niklové, bronzové a železné mince korunové měny rakousko-uherské a stříbrné zlatníky rakouské měny zůstávají v platnosti, než mladý československý stát vydá vlastní kovová platidla.
4. Všechny běžné závazky se proplácely podle poměru: jedna československá koruna = jedné staré rakouské koruně.
5. Do zřízení Akciové cedulové banky ustavuje se prozatímně při ministerstvu financí finanční úřad, zastávající funkci cedulové banky, pod jménem Bankovní úřad ministerstva financí. Kurs československé měny je zplnomocněn regulovat bankovní výbor stojící v čele tohoto úřadu.
6. Tento úřad přijímá do své správy všechny filiálky i úřednictvo Rakousko-uherské banky na československém území a je činným jako cedulová banka.
7. Vydávat do oběhu nové bankovky je dovoleno jen při plné soukromoprávní bankovní úhradě.

Vláda nemohla, ať jakýmkoli způsobem či v jakékoliv formě vydávat bankovky nebo si volně vypůjčovat od Bankovního úřadu ministerstva financí na krytí svých výdajů. Jediným jejím právem bylo eskontovat za souhlasu bankovního výboru v Bankovním úřadu ministerstva financí své směnky na účet celních poplatků, daní

⁵⁴K tomu např. JANDA, J.: Rašínova náprava měny dávkou z majetku. Praha, neuvvedeno.

a jiných státních příjmů, se závazkem měsíčního vyrovnání salda. Celé řešení peněžního oběhu země a regulace zahraničních kursů bylo tedy v rukou Bankovního úřadu ministerstva financí zároveň s právy cedulové banky. Zákonnou cestou byla tomuto úřadu dána nezávislost, vláda byla zbavena práva vydávat nové peníze přímo či nepřímo (tj. půjčkou u Bankovního úřadu ministerstva financí). Činnost tohoto úřadu, jak již bylo uvedeno, byla přesně regulována a podřízena všeobecné kontrole, zároveň s povinností týdenního uveřejňování výkazů.

Celé toto období provizorních opatření v ohlasti měnové politiky československého státu bylo ukončeno vydáním zákona č. 269/1919 Sb. ze dne 22. května 1919 o padělání peněz a cenných papírů, kde byl stanoven nejvyšší trest za tímto zákonem stíhané trestné činy doživotní káznice. Svého postavení využila zejména Živnostenská banka, která byla samozřejmě o celé akci nejdříve informována a tak včas svoje prostředky v maximální míře umístila, případně si dovezla z okolních států množství jedno a dvoukorunových bankovek, které okolkování a zadržení nepodléhaly.⁵⁵ Toho chtěli samozřejmě využít i podnikatelé z ostatních nástupnických států, kteří k nám dováželi v pravém slova smyslu pytle 1 a 2 korunových bankovek (jediný celní úřad zabavoval denně průměrně až 50 tisíc korun těchto drobných bankovek), které ovšem byly na hranicích zabavovány. Nelegální dovoz přicházel ponejvíce z Rakouska a Polska.

Hodnocení hlavního smyslu Rašínovy reformy v literatuře je značně různorodé. Většina Rašínových současníků viděla v jeho snahách aplikaci kvantitativní teorie peněz, tedy očekávání vnitřního zhodnocení koruny a zvýšení úrokové míry.⁵⁶

I přes deflační snahy Aloise Rašína můžeme vývoj prvního období československého státu charakterizovat spíše jako inflační, který přetrval až do roku 1921. To ostatně přiznala i sama vláda, která v informaci předsednictvu Národního shromáždění konstatovala, že „oběh bankovek je příliš vysoký a postupně s úpravou drahotných poměrů bude možno oběh peněz snížit.“⁵⁷ Toto je patrně především z vývoje oběhiva, které stouplo z původního stavu 5,3 mld. korun československých po okolkování bankovek z 9. března 1919 na 9,9 mld. Kč k 7. listopadu 1920 a dosáhlo maxima 12,3 mld Kč k 31. říjnu 1921.

C. Horáček, Rašínův nástupce ve funkci ministra financí, ve svém článku „Ve státním Rašínově politice měnové“ uvádí, že Rašín sám ještě za svého života následkem různých nepříznivých inflačních úkazů ve svých původních deflačních plánech byl do

⁵⁵Dejiny státu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848–1945. II. díl, Bratislava 1973, s. 98–99.

⁵⁶Viz průběžně citované práce. K tomu ještě srov. PAZOUŘEK, J.: Náprava měny v čs. státě. Praha 1919; KOZÁK, J.: Československá finanční politika. Praha 1932; KOLARÍK, J.: Peníze a politika. Praha 1937; KARÁSEK, K.: Válečné miliardy. Praha 1918; BRDLÍK, V.: Zemědělský majetek a peníze – dávka ze jmění či státní bankrot?, zvl. otisk Zemědělský archiv, 9, č. 1–6; DUŠEK, R.: Peněžní bankrot, kdy už bude a jaký? Praha 1919; DUŠEK, R.: Druhý peněžní bankrot koruny. Praha 1921; ENGLIŠ, K.: Otázky a názory. Brno 1928; Národní shromáždění československé v prvním roce republiky. Praha 1919 a řada dalších prací.

⁵⁷SÚAP, PMR, karton 1369 II, sign. 101.

jistě míry zviklán.⁵⁸

Československá koruna v této době neměla zákonem stanovený zlatý obsah. Více než polovinu bankovního krytí činily cenné papíry; zlaté krytí jen 7,7 procenta a asi 35 procent tvořily devizy, získané ohodnotnou bilancí. I když některé devizy podléhaly v této době inflačním výkyvům, byla aktivní bilance do určité míry stabilizačním činitelem, který uchránil československou korunu od inflačního rozvratu, jež prodělaly měny okolních nástupnických států. Vlastní zlatý obsah byl stanoven teprve zákonem v roce 1929.

Červnem roku 1919 se v mladé československé státě z hlediska měnového vývoje končilo jedno velmi důležité období, vyvstávaly však problémy nové, které musely být vyřešeny ještě před vydáním vlastních papírových a kovových peněz, jako byl název měny, řešení měnových otázek na územích dodatečně připojených k Československé republice, jako byla Podkarpatská Rus, Hlučínsko, Vitorazsko a Valticko a především oblast Těšínska, bylo nutné rozhodnout o formě a charakteru cedulové banky atd.

Po všech uvedených předchozích, více méně provizorních opatření v oblasti měnové politiky v první polovině roku 1919 a v důsledku vytvoření Bankovního úřadu ministerstva financí vykonávajícího funkci státního emisního ústavu mohla být zahájena příprava k vydání vlastních československých platidel. Nejprve však musela být vyřešena řada základních otázek, na jejich zodpovězení bylo vytvoření vlastních platidel vázáno a o nichž se rozpoutala rozsáhlá diskuse, jak na stránkách odborných časopisů, tak denního tisku. Nejplodnějšími diskutéry, byli kromě tehdejšího ministra financí dr. Aloise Rašína, především profesori z oblasti finančního práva a národního hospodářství jako byl C. Horáček, J. Koloušek, K. Engliš a řada dalších.⁵⁹

⁵⁸Almanach československého peněžnictví. Praha 1928, s. 39–43.

⁵⁹RAŠÍN, A.: Můj finanční plán, Praha 1920; RAŠÍN, A.: Finanční a hospodářská politika československá do konce roku 1921, Praha 1922; RAŠÍN, A.: O přechodném hospodářství, Praha 1918; RAŠÍN, A.: Inflace a deflace, Praha 1922; HORÁČEK, C.: Znehodnocená měna a bezpečnostní placení, Obzor národohospodářský, XXIII, 1918, s. 441n.; HORÁČEK, C.: Banky, Obzor národohospodářský, XXIV, 1919, s. 49n.; HORÁČEK, C.: Má být budoucí naše banka cedulová státní nebo akciová?, Obzor národohospodářský, XXV, 1920, s. 1n.; HORÁČEK, C.: Jestě o budoucí hance cedulové, Obzor národohospodářský, XXV, 1920, s. 110n.; HORÁČEK, C.: Co bude s naší měnou, Obzor národohospodářský, XXVI, 1921, s. 13n.; HORÁČEK, C.: Zakrytá inflace, Obzor národohospodářský, XXVI, 1921, s. 241n.; HORÁČEK, C.: Dvojitá měna papírová a zvýšení peněžní jednotky, Obzor národohospodářský, XXVI, 1921, s. 345n.; HORÁČEK, C.: Stabilizace měny, Obzor národohospodářský, XXVII, 1922, s. 97n.; HORÁČEK, C.: Stabilizace měny a předválečné pohledávky, Obzor národohospodářský, XXVII, 1922, s. 241n. K tomu srov. GRUBER, J.: Prof. Dr. Cyril Horáček, Obzor národohospodářský, XXVII, 1922, s. 385n. Dále k tomu KOLOUŠEK, J.: Zda-li jest možno a radno napravovatí rakousko-uherskou měnu, Venkov z 22. prosince 1918 a řada dalších článků od tohoto autora v deníku Venkov z listopadu a prosince 1918. K tomu srov. GRUBER, J.: Jan Koloušek, Obzor národohospodářský, XXVI, 1921, s. 272n. Dále ENGLIŠ, K.: Finanční politika republiky československé v prvním desetiletí jejího trvání, Vědecká ročenka právnické fakulty Masarykovy university v Brně VII, Brno 1928; ENGLIŠ, K.: Peníze, Br-

Především to byl problém samotného názvu československé měny. „Korunová“ měna až příliš symbolizovala bývalé habsburské mocnářství a oficiální místa si potrpěla na to, aby na takovýto málo „nebezpečných“ otázkách demonstrovala svoji revolučnost. Ministr financí dr. Alois Rašín již v listopadu roku 1918 hovořil o tom, že u nás bude měna spočívat „na frankovém systému francouzském, který bude nejlépe odpovídat poválečným obchodním stykům“.⁶⁰ Tento názor byl odrazem zintenzivňování vztahů s Francií. Ve svém pozdějším spise „Můj finanční plán“ dr. Rašín uvažoval o zavedení dvojí československé měny, z nichž jedna by stála jen na podkladě obchodního krytí a zněla by třeba na franky. „Frank by měl hodnotu předválečného francouzského franku ..., čímž by vyvinul poměr ke státopkové koruně“.⁶¹ Dokonce pod vlivem tohoto názoru došlo k aktivitě tiskařských firem a grafiků, kteří předkládali své návrhy na nové peníze Bankovnímu úřadu ministerstva financí. Dodnes se zachoval menší počet pokusných nátisků, i když nevalné grafické úrovně, v hodnotách po 10, 50, 100 a 1000 francích, jejichž text se odvolává na zákon ze dne 10. dubna 1919 o československé koruně a rovněž je zachován dopis Moneratia Pragensis I. B. Pichl, Praha VII ze dne 13. června 1919 řediteli Bankovního úřadu ministerstva financí pojednávající o případných tiskových možnostech v tomto směru.⁶²

no 1918; ENGLIŠ, K.: Peníze. Lidová poučení, Občanská knihovna, sv. 26; Praha 1922; ENGLIŠ, K.: Co bude s našimi penězi? Lidová poučení o nápravě měny, Brno 1919; ENGLIŠ, K.: Národní hospodářství, Brno 1924 a řada dalších prací od tohoto autora. Z rozsáhlé další literatury k tomuto tématu vybíráme: DRACHOVSKÝ, J.: Přehled finančního hospodářství v Československé republice, Praha 1920; DRACHOVSKÝ, J.: Co nového pronesla válka ve finančním hospodářství státním, Praha 1918; BASCH, A.: Měna, in: Slovník veřejného práva československého, sv. II, Brno 1932; PLOCAR, V.: Ochrana československé měny a oběh zákonných platidel, in: Slovník veřejného práva československého, sv. II, Brno 1932; KARÁSEK, K.: Devizová politika, in: Slovník veřejného práva československého, sv. I, Brno 1929; NOVOTNÝ, J. M.: Dějiny finanční, in: Slovník veřejného práva československého, sv. I, Brno 1929; VLASÁK, B.: Finanční právo, in: Slovník veřejného práva československého, sv. I, Brno 1929; POSPÍŠIL, P.: Kolem peněz, Praha 1925; KARÁSEK, K.: České banky za války a po válce, Obzor národohospodářský, XXIV, 1919, s. 193n., 257n.; KLÍR, Č.: Dosavadní soupisová činnost ministra financí, Obzor národohospodářský, XXIV, 1919, s. 289; MILDSCHUH, V.: K nápravě měny ve státě československém, Obzor národohospodářský, XXIV, 1919, s. 369n., 443n.; VOKÁL, J.: Finanční problémy, Obzor národohospodářský, XXV, 1920, s. 204n.; DORAZIL, V.: Nedostatek peněz a dražota, Obzor národohospodářský, XXV, 1920, s. 204n.; DRACHOVSKÝ, J.: Finanční klauzule mírových smluv a jejich význam pro naši republiku, Obzor národohospodářský, XXV, 1920, s. 15n., 59n.; KARÁSEK, K.: Kurs naší koruny v prvním roce čsl. republiky, Obzor národohospodářský, XXV, 1920, s. 7; GRUBER, J.: O papírových penězích, Obzor národohospodářský, XXVI, 1921, s. 157n., 198., 298., 359.; KARÁSEK, K.: Měna v roce 1920 a další vyhlídky, Obzor národohospodářský, XXVI, 1921, s. 70n.

⁶⁰Národní listy ze dne 17. listopadu 1918.

⁶¹RAŠÍN, A.: Můj finanční plán, Praha 1920.

⁶²Text dopisu níže:

„Velectěný pane řediteli,
Ráčil jste projevit přání, aby námi právě provedené návrhy desetifrankových bankovek byly tištěny na namodralém papíře a ve srozumění s panem ministrem, jakož i panem ministerským radou Leopoldem jsme je alespoň jednostranně zhotovili a tuto ve třech nuancích k lask. posouzení předkládáme. Vyprošujeme sobě Váš kompletní úsudek a poručíme se s úctou“ – převzato z publikace

Objevily se však i jiné názory. Byl například propagován návrat ke starým názvům, používaným u nás před staletími jako byl „denár“, „groš“, „tolar“, „hrivna“ a podobně, ale tyto neměly žádnou odezvu. Po smrti ministra financí, který v roce 1923 podlehl následkům atentátu, se dokonce objevil názor na označení měny „rašín“. Rovněž se navrhovalo pojmenování „lev“, což vycházelo ze symbolu našeho státního znaku. Největší oblibu však získal název „sokol“, který byl například uveden i na zkušebních odražcích O. Španiela, při přípravě návrhů na kovové československé mince. A jaké měly být názvy drobných mincí? I zde spatřujeme paletu různorodých názvů jako byly „stotinky“, nebo v případě, že by naše měna nesla název „sokol“, pak drobné by se mohly jmenovat „káňata“, případně budoucí „sokol“ měl mít deset „drápků“ a sto „hrků“ a podobně spíše komické názvy.⁶³

Název měny byl potom definitivně vyřešen v dubnu 1919 přijetím již citovaného zákona č. 187/1919 Sh., kde bylo v § 4 stanoveny, že „měnová jednotka pro oblast Československého státu označuje se jako koruna československá, ve zkratce Kč“. K změně názvu tedy nedošlo. Změnila se pouze zkratka (dříve K, nyní Kč). Monarchistická koruna a její díly haléře (pocházející ze středověké mincovny Halle) po vzniku Československé republiky zůstaly uchovány. Ovšem ještě v roce 1925 se z ministerstva financí ozývaly hlasy, že se stále ještě jedná o provizorium, které bude definitivně odstraněno vydáním nového měnového zákona. Nikdy se však tak nestalo.

Rovněž bylo třeba rozhodnout o pořadí v jakém budou jednotlivé nominály vydávány. Toto bylo nejasné ještě koncem června 1919, když v Zemědělských a družstevních listech čteme: „Nové státopky místo rakousko-uherských bankovek uvede Československá republika do oběhu v červenci t. r. Nejprve vydány budou jedno-, pěti- a stokorunové státopky, teprve později desíti-, dvacíti-, padesáti- a tisícikorunové státopky, tištěné v Novém Yorku v American Bank Note Company“.⁶⁴ Jak dále uvidíme, při emisi jednotlivých nominálů bylo pořadí podstatně jiné. Například velmi rozšířené desíti a dvacíti korunové bankovky byly vydány až počátkem roku 1920. Navíc ve zprávě chybí jakákoliv zmínka o 5000 korunových bankovkách. Původní záměr byl narušen obtížemi při výrobě státopek a růstem počtu falzifikátů bankovkových kolků.

V souvislosti s přípravou na vydání prvních československých platidel můžeme pozorovat velkou aktivitu našich výtvarných umělců, kteří začínají předkládat své návrhy.⁶⁵ Byli to především Alfons Mucha, Otakar Španiel, Josef Horejc a Otto

SÉM, J.: Papírové peníze na území Československa 1761-1975, II: doplnění a rozšířené vydání, Česká numismatická společnost, pobočka Hradec králové 1977, s. 102.

⁶³HLINKA, B.; RADOMĚRSKÝ, P.: Peníze, poklady, padělky, mince a jejich nálezy na československém území, Praha 1975, s. 260-261.

⁶⁴Zemědělské a družstevní listy, věstník Ústřední jednoty českých hospodářských společenstev, XXIV, 1919, č. 30 ze dne 27. června 1919, s. 165, rubrika „Týden“.

⁶⁵Např. k tomu srov. SÉM, J.: Z počátků čs. papírových peněz (nerealizovaný návrh 50 Kč I), Sdělení 1973, č. 2.

Gulfreund.

Uvědomovali si, že vedle základní funkce bankovek, funkce hospodářské má dobrá bankovka svým zevnějším především též estetický význam. Její vliv na vývoj obecného vkusu a chápání výtvarné práce nelze podceňovat, neboť je pro své velké náklady a stálou cirkulaci nejrozšířenějším tiskem obrazové grafiky vůbec. Grafická úroveň bankovky navíc dává svědectví o výtvarné kultuře svého národa.⁶⁶ Zajímavá byla v této souvislosti i otázka jazyka, v němž měly být peníze tištěny. Dne 21. května 1919 schválila vláda návrh, aby na jedné straně státovek byl pouze český text, na druhé mělo být znění v němčině, maďarštině, ruštině a polštině. Pětikorunové státovky měly být tištěny pouze slovenským jazykem a 50 a 100 Kč státovky měly být tištěny zčásti v češtině, zčásti ve slovenštině. Dne 14. října 1919 vláda usnesla, aby tato zásada platila i pro státovky 10 a 20 korunové. Avšak již za necelý týden na návrh ministra financí bylo rozhodnuto, že je nepřijatelné, aby jeden druh státovek měl text v různých jazycích a proto bylo rozhodnuto, aby kromě 10 Kč, byly všechny ostatní státovky tištěny jen v češtině.⁶⁷

V souvislosti s přípravou vydání vlastních platidel mimo jiné ministr financí dr. Alois Rašín poskytl reportéru bratislavské „Republiky“ interview o podstatě své další „finanční reformy“, v němž mimo jiné uvedl, že „dne 15. června 1919 začnou se vydávat nové státovky, které však vyměníme za bankovky hned, jakmile se bude provádět konečná úprava valuty. Pro její zdar jsou dány potřebné předpoklady. Pravděpodobně již na konci letošního roku budou na základě stanovené daně z majetku vypláceny bony na zadržovaných 50 procent bankovek. Bude stanoveno minimum prosté daně z majetku: kdo ji nebude platit, těm se vyplatí celý bon, a to kolkovanými bankovkami, kdo budou povinni daň z majetku platit, těm odečte se z jejich bonů a vyplatí se jim zbytek“.⁶⁸ Z odcitovaného rozhovoru je zajímavá jedna skutečnost, že ještě v první polovině května 1919 nebylo ani ministru financí jasné, jak bude výměna peněz provedena. Státovky byly totiž ve skutečnosti dány do oběhu postupně. Ve výňatku použitý termín „bon“ nemá význam nouzového platidla, ale dobropisu, jehož nominál měl být postupně uhrazován dosud obíhajícími okolkovanými bankovkami.⁶⁹

Prvními československými papírovými platidly byly stokoruny, jejichž vydání bylo právně upraveno vládním nařízením Československé republiky č. 363 Sb. o vydání státovek znějících na 100 Kč ze dne 4. července 1919, na což navazovala vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 364 Sb. o vydání jednostokorunových

⁶⁶VALINA, M.: Papírová platidla, Numismatické listy, III, 1948, s. 7. K přípravě nových papírových peněz srov. text ve Vídeňských ilustrovaných novinách, 1918, č. 27, s. 12–13.

⁶⁷SÚAP, PMR, karton 1432, sign. 108.

⁶⁸Uveřejněno i v Zemědělských a družstevních listech, věstníku Ústřední jednoty českých hospodářských společenstev, XXIV, 1919, č. 23 ze dne 9. května 1919, s. 202, 203, rubrika „Dobré zprávy (odsud také cit. převzat)“

⁶⁹RYANT, J.: Sbíráme doklady z období počátků čs. papírových peněz, Bankovka, II, 1971, č. 12, s. 21.

československých státovkách ze stejného dne jako vládní nařízení.⁷⁰ Ve vládním nařízení bylo rovněž stanoveno, že současně budou brány z oběhu jednostokorunové bankovky Rakousko-uherské banky, které byly okolkovány.

Původně se předpokládalo, že staré stokorunové bankovky budou obíhat do 31. října 1919, avšak nedostatek 500 Kč státovek a pomalý tisk nových stokorun vedly k tomu, že tato lhůta byla posunuta.⁷¹ Autorem grafického návrhu tohoto prvního československého platidla byl Alfons Mucha, který na návrzích prvních papírových peněz pracoval již tajně před 26. říjnem 1918 ve svém ateliéru na Zbiroze. Konečný návrh na československou stokorunu byl vybrán z řady jeho návrhů, které Mucha dal k dispozici ministru A. Rašínovi bez jakéhokoliv nároku na honorář. Sběratelé tuto stokorunu znají především pod názvem „Muchovka“. Tisk této státovky provedla tiskárna Politika, závod tiskařský a vydavatelský, Praha II, Václavské náměstí 21.⁷² Tato uvedená stokoruna vydaná do oběhu 7. července 1919 však pro výskyt velkého množství padělků měla jen krátkodobou platnost, která skončila 31. ledna 1921. Definitivní stažení rakousko-uherských stokorun bylo upraveno vládním nařízením č. 573/1919 Sb.

Dne 22. července 1919 vychází další vládní nařízení pod číslem 395 Sb. o vydání státovek znějících na 5 000 korun československých a vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 396 Sb. o vydání státovek na 5 000 Kč československých ze stejného dne jako vládní nařízení. Tento právní předpis však byl změněn vyhláškou stejného úřadu č. 463 Sb. ze dne 9. srpna 1919. I tato státovka stejně jako stokoruna a stejně jako státovky další vydané v rámci této emise byly označeny datem 15. dubna 1919 s textem „Tato státovka vydaná podle zákona ze dne 10. dubna 1919 č. 187 Sb.“ platí (zde uvedena příslušná hodnota) – v Praze dne 15. dubna 1919 – dr. A. Rašín (ministr financí).⁷³ Pro grafickou úpravu první československé pěti-

⁷⁰K tomu srov. text ve Vídeňských ilustrovaných novinách, 1919, č. 48, s. 12.

⁷¹SÚAP, MV 1919–1924, 1/78/11.

⁷²K tomu především POLÍVKA, E.: Alfons Maria Mucha v numismatických památkách, Numismatické listy, XIX, 1964, s. 40n.

O technické nedokonalosti těchto prvních papírových peněz svědčí i některé zprávy z denního tisku. Jako příklad uvádíme výňatek ze Zemědělských a družstevních novin, věstníku Ústřední jednoty českých hospodářských společenstev, XXIV, 1919, č. 40 ze dne 5. září 1919: „Majitelé nově vydaných stokorunových bankovek čísl. 169 979 až 169 995 jsou vyzváni, aby bankovky tyto nejdéle do tří dnů odevzdali v bankovním úřadě v Mariánské ulici, kde jim bude za ně vyplacena plná hodnota. Běží totiž jen o 17 kusů těchto bankovek, kteréž z příčiny neúplného tisku uzaty mají býti z oběhu.“

⁷³V souvislosti s vydáním této státovky Bankovní úřad ministerstva financí vydal zajímavou výzvu:

„Žádejte 5000 Kč státovek. Rozdíl kursový mezi záznamem pro neokolkované bankovky a Prahou na burzovních bursách podnítl zahraniční spekulanty k výrobě padělaných kolků na tisícikorunových bankovkách ve větším množství.“

Ačkoli již obecnostvo bylo několikrát varováno před těmito škůdci, opakují se tyto podvodné manipulace přece jen stále ke škodě obecnostva, neboť Bankovní úřad ministerstva financí musí, dle předpisu nařízení č. 246 § 10 konfiskovat každý falsifikát, aniž by poškozený měl nárok na náhradu. Aby se čelilo tomuto poškození našich lidí, byly s urychlením vydány státovky po K 5000,-

síci koruny bylo na lící straně použito námětu bankovky 1000 K Rakousko-uherské banky s datem 2. ledna 1902. Vytisknuta byla tiskárnou Wiener Staatsdruckerei ve Vídni. V oběhu byla od 7. srpna 1919 do 15. dubna 1921. Rovněž i tyto státočky měly své dokonalé padělků. Pro sběratele je tato státočka nejvzácnějším československým platidlem, protože v Československu se dochovalo jen 12 pravých exemplářů – všechny jsou perforované. Neperforovaný exemplář znám není.⁷⁴

Dne 23. září 1919 vyšel zákon č. 505 Sb. o výměně jednokorunových a dvoukorunových bankovek. Na tento zákona navazuje nařízení vlády č. 506 Sb. o stažení uvedených bankovek a vybírání poplatku při jejich výměně. Výměna se uskutečnila ve dnech 25. září 1919 až 15. října toho roku. Od 14. října 1919 přestaly tyto bankovky být zákonným platidlem v Československé republice.⁷⁵ S tímto opatřením souviselo vydání vládního nařízení č. 507 Sh. o vydání státoček jedno a pětikorunových ze dne 24. září 1919 a vyhláška Bankovního úřadu ministerstva financí č. 508 Sb. o vydání státoček stejné hodnoty. Nařízením vlády č. 540 Sb. se zároveň rušilo nařízení ze dne 12. května 1919 č. 240 Sb. o omezeném přijímání jedno a dvoukorunových bankovek Rakousko-uherské banky. Autoři těchto státoček jsou neznámí. Na lící straně pětikorunové státočky bylo použito námětu nevydané bankovky Rakousko-uherské banky stejné hodnoty s datem 1. října 1919.⁷⁶ Obě byly vytisknuty v Haasově tiskárně v Praze. Jednokorunová státočka byla v oběhu od 24. září 1919 do 31. prosince 1924 a pětikorunová státočka od stejného dne jako jednokorunová do 31. prosince 1922.⁷⁷

V říjnu 1919 byly rovněž vydány státočky v hodnotě 500 Kč a jejich vydání bylo právně upraveno nařízením vlády č. 544 Sb. a vyhláškou Bankovního úřadu

a K 100, – a pracuje se plyně na výrobě státoček po K 1000, – a K 500, –.

Kdyby obecnost správně uvážujíc, při každé vhodné příležitosti žádalo státočky po K 5000, – při nichž není nebezpečí falešných kolků a které se pro velké platy a zaslání poštou výborně hodí, vyhnulo by se mnohým nepříjemnostem a umožnilo by vedle toho finanční správě, že by co nejdříve mohla přikročit k tomu, aby bankovky kolkované po 1000, – byly vzaty co nejdříve z oběhu. Bankovní úřad ministerstva financí.

Výzva byla mirno jiné otisknuta v zemědělských a družstevních listech, věstníku Ústřední jednoty českých hospodářských společenstev, XXIV, 1919, č. 41 ze dne 12. září 1919, s. 378.

⁷⁴SĚM, J.: Docílené ceny některých čs. platidel na I. sjezdu sběratelů papírových platidel v Hradci Králové dne 17. ledna 1970, Sběratelské zprávy č. 1, s. 11; BAJER, J.: Vybrali jsme na obálku – „Kolik je pravých pět tisícovek?“ o – 5000 Kč I. z 15. 4. 1919“, Notafilie č. 8, s. 2; BARTŮNEK, V.: Není specimen jako specimen!, Bankovka, III, 1972, č. 1.

⁷⁵Pro zajímavý obsah uvádíme krátký výťah z této vyhlášky:

„Bankovky mohou být podávány k výměně též hromadně (starosty obcí) nebo jinými osobami ze více osob najednou.

Bankovka jednokorunová vyměněna bude za 90 hal., dvoukorunová za 1 K 80 haléřů.

Proto snižuje se počínajíc dnem 24. září 1919 platební hodnota bankovek jednokorunových na 90 hal. a dvoukorunových na 1 K 80 hal. a nikdo není povinen přijímat bankovky tyto počínajíc dnem tímto v plné hodnotě.“

⁷⁶Stov. KLAUS, L.: Chybotisk jednokoruny z roku 1919, Notafilie č. 5; PEUKERT, K.: Barevná varianta jednokorunových státoček z roku 1919, Sběratelské zprávy č. 4–5.

⁷⁷BAJER, J.: Papírová platidla Československa 1919–1979, II. vyd., Praha 1979, s. 28.

ministerstva financí č. 545 Sb. Autorem grafické úpravy této státočky byl Alfons Múcha a tisknuta byla v České grafické unii v Praze. V platnosti byla od 20. října 1919 do 31. srpna 1922. Rovněž i této státočky se vyskytlo velké množství padělků, především z dílny Meczarosz–Gray, kterých bylo v době platnosti této státočky zadrženo cca 60 000 kusů.⁷⁸

Do konce roku 1919 byly vydány ještě dvě státočky, a to v hodnotě 50 Kč a 1000 Kč. Vydání první z obou uvedených bylo právně upraveno vládním nařízením č. 577 Sb. ze dne 5. listopadu 1919 a vyhláškou Bankovního úřadu ministerstva financí č. 578 Sb. ze stejného dne. Rovněž tyto byly tisknuty v Haasově tiskárně v Praze. V platnosti byly v době od 8. listopadu 1919 do 31. prosince 1924.

Mnohem zajímavější jsou však osudy první československé tisícikoruny vydané na základě vládního nařízení č. 640 Sb. ze dne 12. prosince 1919 a vyhláškou Bankovního úřadu ministerstva financí č. 641 Sb. ze stejného dne. Pro tisk československých papírových peněz přicházely v úvahu z našich tiskáren Česká grafická unie v Praze, A. Haase tiskárna a grafika, Politika – závod tiskařský a vydavatelský a později z mimopražských tiskáren firma J. Otto a Růžicka – knihtiskárna a litografický ústav v Pardubicích, Eduard Strache – grafické umělecké ústavy ve Varnsdorfu a Gebrüder Stiepel G. m. b. Grafické umělecké ústavy v Liberci. Tiskárnám však chyběly zkušenosti, stroje i odborníci, a tak jim byl svěřen tisk státoček pouze nižší hodnoty (1, 5, 10, 20, 50, 100 a 500 korun). Tisk těchto peněz byl proveden tehdy běžnou tiskařskou technikou, knihtiskem nebo litografií, tj. tiskem z kamene, tisk státoček větších hodnot (1000 Kč a 5000 Kč) byl proto objednan v zahraničních tiskárnách. Československá tisícikoruna byla tisknuta v tehdy nejmodernější americké tiskárně papírových platidel a cenin American Bank Note Company v New Yorku, což se stalo prostřednictvím reprezentanta této firmy Josefa H. Bagleyho. Smlouva byla podepsána v červnu roku 1919. Protože se s tiskem této státočky nespěšovalo, nebyla na jejich grafickou úpravu vypsána žádná domácí soutěž. Nakonec bylo použito námětu původně připravovaného pro 1000 frank Banque de France.⁷⁹ V platnosti byla od 12. prosince 1919 do 30. června 1937.

V roce 1920 potom byla ukončena první československá emise vydáním státoček v hodnotě 20 a 10 korun, a to vládním nařízením č. 47 Sb. o vydání státoček dvacet korun československých ze dne 24. ledna 1920 a vyhláškou Bankovního úřadu ministerstva financí č. 48 Sb.

V souvislosti s jejich emisí se objevily některé potíže, které způsobily, že se do oběhu dostaly později než se původně předpokládalo. Především to byl nedostatek uhlí, v důsledku čehož se mohlo k vlastnímu tisku přistoupit až po 29. únoru 1920. Zároveň se vláda obávala, že by občané mohli začít masově odmítat přijímat staré, kolkované bankovky, kdyby se v oběhu objevila třeba jen část nových peněz, takže bylo rozhodnuto, že se tyto dají do oběhu až v okamžiku, kdy jich bude dostatečná

⁷⁸SÚAP, MV 1919–1924, sign. 1/78/11, dopis min. vnitra min. financí z 3. ledna 1921.

⁷⁹POLÍVKA, E.: K historii vzniku první československé tisícikoruny. Numismatické listy, XVIII, 1963, s. 48n.; The Romance of Intaglio Bank Notes, New York 1925.

zásoba. Na druhé straně byla vláda tlačena k tomu, aby celou akci provedla co nejrychleji, poněvadž neustále kvetlo falšování. Původně se přitom předpokládalo, že staré, kolkované bankovky budou obíhat až do konce června 1920, ale potom se vzhledem k tomu, že právě v této době se měl v Praze konat VII. všesokolský slet, v jehož průběhu by falšifikátoři měli možnost na poslední chvíli svoje produkty uplatnit stanovilo, že byla celá akce ukončena do 20. června.⁸⁰

Autorem československých dvacetikorun byl Alfons Mucha a vytištěny byly v tiskárnách Národní politiky v Praze a České grafické unie. V platnosti byly od 31. ledna 1920 do 30. června 1928.⁸¹

Vydání československých desetikorun potom bylo právně upraveno nařízením vlády č. 107 Sb. a vyhláškou Bankovního úřadu ministerstva financí č. 108 Sb. ze dne 24. února 1920. Autorem tohoto platidla byl Alfons Mucha a Rossler a Mudruňka. Tištěny byly v tiskárnách Haase v Praze a tiskárně Otto a Růžička v Pardubicích. V platnosti byly od 26. února 1920 do 31. května 1944. Na Slovensku však jen do 23. října 1939. Po osvobození byla jejich platnost obnovena od 25. srpna 1945 do 30. října 1945.⁸²

Do roku 1920 potom rovněž spadá počátek druhé emise československých papírových peněz. Nařízením vlády Československé republiky č. 599 Sb. bylo upraveno vydání nových stokorunových státovek s datem 14. ledna 1920 a stažení stokorunových státovek I. emise s datem 15. dubna 1919.

Hlavní důvod, který vedl vládu k tomuto opatření byla nedokonalá kvalita prvních 100 Kč státovek, což umožňovalo jejich snadné padělání. Důvodová zpráva k zmíněnému vládnímu nařízení uváděla, že bylo zjištěno celkem osm různých typů strojových falzifikátů.⁸³

S krátkodobým používáním bankovek první emise a s brzkou přípravou druhé emise bylo počítáno pravděpodobně již při její přípravě, o čemž svědčí i určité zmínky v tehdejšímu tisku.⁸⁴

Rovněž na tvorbě této pětikorunové státovky se podílel Alfons Mucha, resp. byl zde použit od tohoto autora zidealizovaný symbolický obraz Slávie, který však byl původně Muchou malován pro reklamní tisk české pojišťovny Slávie.⁸⁵ Tištěna byla

⁸⁰SÚAP, MV 1919–1924, 1/78/11.

⁸¹BAJER, J.; RUS, R.; VÁPENKA, I.: Československá papírová platidla 1919 – 1972, Praha 1972; VLČKA, F.: Mince, státovky a bankovky československé korunové měny, Praha 1941; BAJER, J.: Papírová platidla Československa 1919–1979; SÉM, J.: Papírové peníze na území Československa 1762–1975.

⁸²VALINA, M.: Papírová platidla na československém území. In: Československo, IV, 1949, č. 6; KONFRŠT, J.: Papírové peníze na území ČSR 1759–1960, vyd. pobočka NSČS v Liberci 1960; ZAJÍČEK, R.: Doplňte si ..., Notafilie č. 8, s. 21.

⁸³SÚAP, MV 1919–1924, 1/78/11.

⁸⁴Viz např. Zemědělské a družstevní listy, věstník Ústřední jednoty českých hospodářských společenstev, XXIV, 1919, č. 40 ze dne 5. září 1919, s. 365.

⁸⁵POLÍVKA, E.: Alfons Mucha v numismatických památkách, Numismatické listy, XIX, 1964, s. 40n.; HUBÁČEK, A. Alfons Mucha, Bankovka, II, 1971, č. 1–2, s. 5.

v tiskárně American Bank Note Company v New Yorku a v oběhu byla od 10. listopadu 1920 do 30. června 1939, na Slovensku do 6. června 1939.⁸⁶

V době první emise nebyl ještě definitivně určen československý státní znak,⁸⁷ proto na většině bankovek jsou znaky jednotlivých zemí, z nichž se Československo skládalo.

Ve vztahu k sousedním zemím byla československá měna přitažlivá. Proto okamžitě po vydání nových československých papírových peněz dochází k tzv. „zlatému věku falzifikace“. Začíná se objevovat velké množství falzifikátů všech hodnot o mnoha typech, převážně cizozemského původu. Bylo celkem zjištěno 57 padělatelských dílen, kde bylo vyrobeno 105 258 falzifikátů prvních československých státovek, přičemž škoda činila přes 34 mil. Kč.

Hlavní příčinou této masové falzifikace byla nedostatečná grafická úprava papírových peněz, byly tištěny tiskem z výšky, linie byly relativně silné, nepřesné, papír průměrné jakosti, chyběla ruční a mechanická rytina. Přitom byl k nám dosti snadný přístup přes hranice. V kriminalistické praxi se ukázala nutnost mezinárodní spolupráce, a tak dochází k založení Mezinárodní kriminálně policejní komise se sídlem ve Vídni (INTERPOL), do níž Československo hned vstoupilo. U policejního ředitelství v Praze bylo zřízeno „oddělení pro boj proti padělání platidel“, později ústředna, která spolupracovala s Bankovním úřadem ministerstva financí a s podobnými ústřednami v zahraničí.⁸⁸

Tato rozšířená falzifikace si vynutila technicky dokonalejší II. emisi. Z ní hodnoty

⁸⁶Z další literatury k prvním československým papírovým penězům viz především: Papierové peniaze, Numismatický časopis československý, VI, 1930, s. 126–131; Československým platidlům je právě 55 let, Sběratelské zprávy č. 14; ZELINKA, M.: Rakousko-uherské bankovky platné v Československu, Sběratelské zprávy č. 13; ENGLIŠ, K.: Nástin vývoje československé měny. In: Deset let Národní banky Československé, o stavu a vývoji národního shromáždění Československé republiky, vydala Národní banka Československá, Praha 1937, s. 33n; ADLER, H.: Handbuch der Banknoten und Munzen Europas, Vídeň 1937; VALINA, M.: Katalog výstavy originálů k dřívějším československým platidlům a archivního materiálu tiskárny bankovek, Praha 1947; KONFRŠT, J.: Papírové peníze na území ČSR 1759–1960, vydala pobočka Numismatické společnosti v Liberci 1960; The Romance of Integlio Bank Notes, New York 1925; PICK, A.: Papiergeld Katalog Europa seit 1900, Battenberg Verlag Munchen, I. vyd. 1970 a II. vyd. 1973; PICK, A.: Standard Catalog of World Paper Money, Krause Publications a Battenberg Verlag Munchen, I. vyd. 1975; HLINKA, J.: Platidla 50-ročného Československa, Vlastivědný časopis, XVII, 1968, č. 3, s. 120n.; VALINA, M.: Papírová platidla na československém území. In: Československo IV, č. 6, 1946, s. 348–361.

⁸⁷Státní znak byl uzákoněn až zákonem č. 252/1920 Sb. Uplatňuje se však už na prvních československých mincích na nichž znak komponovali O. Španiel, O. Gutfreund, J. Horejc, J. Benda a J. Wagner. Blíže k tomu především PETRÁŇ, J.: Český znak. Stručný nástin jeho vzniku a historického vývoje, Ministerstvo kultury ČSR, Praha 1970, s. 62; VOJTÍŠEK, V.: Naše státní znaky (staré i nynější), Praha 1921; SÉM, J.: Český lev na penězích Československa, Časopis Národního muzea – Historické muzeum, roč. CXLII, 1972, s. 46n.

⁸⁸SÉM, J.: Papírové peníze na území Československa 1762–1975, s. 108–109; SÉM, J.: O výrobě bankovek, Sběratelské zprávy, č. 4–5; SCHMAUS, R.: Ve službách peněz a číslic. Důležité praktické pokyny ku spolehlivému rozpoznání jakýchkoliv padělků, Praha 1922.

100, 500 a 5000 korun byly vytištěny ve Spojených státech amerických a hodnoty 5 a 50 korun v tiskárně A. Haas v Praze.

Do stejného období patří ještě jedna akce. Měnová reforma okolkováním rakousko-uherských bankovek byla skončena v první polovině března 1919. Pokud se někde povolovalo okolkování později, jednalo se o zcela výjimečný případ. A jedním z těchto bylo dodatečné kolkování bankovek v zahraničním vojsku na Rusi. Z obsahu rozkazu vrchního velitelství na Rusi č. 37 ze dne 1. června 1919, publikovaném v Irkutsku vyplývá, že příslušníci československého vojska na Rusi, kteří mají rakouské peníze, mají je zaslat prostřednictvím svých vojenských úřadů nejdéle do konce května 1919 finanční správě k uschování, na což obdrží depositní potvrzení. Tento rozkaz byl publikován v denních rozkazech všech pluků do poloviny června 1919. Nejpozději u 12. pluku, kde k publikování došlo až v rozkazu č. 157 ze dne 5. července 1919 v městě Krasnojarsk. Vojáci ovšem byli s obsahem finanční správy seznámeni, jak dokazuje příloha k rozkazu 12. pluku č. 139 ze dne 17. června 1919: „Rakouské peníze: Bratři, kteří odevzdali plukovnímu pokladníku staré rakouské peníze do 19. května 1919, nechť si vyzvednou depositní listy u téhož proti přinesení prozatímních sturzenek.“⁸⁹

Při líčení vývoje československé měny v letech 1919–1921 s akcentem na její právní úpravu nemůžeme přejít bez povšimnutí měnové problémy v těch částech našeho státu, které byly připojeny až později jednotlivými mírovými smlouvami. Jedná se především o Podkarpatskou Rus, Hlučínsko, Vitorazsko a Valticko a konečně oblast Těšínska.

Podle saintgermainské mírové smlouvy ze dne 10. září 1919 byla k našemu státu připojena Podkarpatská Rus, což bylo poté 7. listopadu 1919 schváleno i Národním shromážděním. V době připojení obíhaly na tomto území bankovky Rakousko-uherské banky, v části východní, okupované rumunským vojskem platily bankovky Rakousko-uherské banky, které byly v Rumunsku dne 3. července 1919 okolkovány přetiskem razítka „Romania – timbru Special“ počínaje hodnotou 10 korun. K měnové úpravě na tomto území došlo vládním nařízením č. 576 Sb. ze dne 12. října 1920, jímž se stanovilo, že zákonnou měnou je koruna československá.

Na rozdíl od ostatních částí republiky neprovedla zde však vláda kolkování, což odůvodnila hrozcím nebezpečím značného rozmachu falzifikátů, a uplatnila formu výměny, či též odkupu obíhajících peněz za nové. Konečně vzhledem k tomu, že tu obíhaly zčásti bankovky kolkované, zčásti nekolkované a vládě se zdálo, že uzavření hranic by byl úkol nad její síly, stanovila, že zde bude proveden soupis všech nekolkovaných bankovek, dále bankovek s rumunskými kolky a československých státovek s tím, že nepřihlášené bankovky neměly být vyměňovány.⁹⁰

⁸⁹Uvádí NEJEDLÝ, J.: Kolkovací akce z roku 1919 v zahraničí (příspěvek k začátkům čs. měny), Bankovka, VI 1975, č. 1, s. 2.

⁹⁰SÚAP, PMR 1920–1930, karton 2190, sign. 402/365.

Pro směnu rakousko-uherských bankovek i „rumunských“ okolkovaných bankovek bylo stanoveno, že do prvních 2000 korun rakousko-uherských bylo možné směniti v poměru 1 : 1, další hodnoty do 10 000 korun v poměru 100 : 20 a nad 10 000 korun v poměru 100 : 25. Za směnu se vybíral jednaprocentní poplatek. Výměna se uskutečnila do 14 dnů po vyhlášení.⁹¹ Co se týká objemu bankovek Rakousko-uherské banky na území Podkarpatské Rusi, tak uvádí dr. Alois Rašín, že „dále jsme zadrželi dodatečnou výměnou na Podkarpatské Rusi i přistěpených zemích 316 mil. korun.“⁹²

Část Opavska, tzv. Hlučínsko postoupené Prusku v roce 1742, kde se udržoval český živel, bylo podle versailleské smlouvy připojeno k Československé republice dnem 4. února 1920 zákonem č. 76 Sb. Obíhaly tam německé marky, které byly podle vládního nařízení č. 322 Sb. ze dne 4. května 1920 vyměněny dnem 15. května 1920 za československé koruny v poměru 100 marek za 117,50 korun československých.⁹³

Vitorazsko a Valticko byly k Československé republice připojeny podle smlouvy saintgermainské. Uskutečnilo se to opatřením Stálého výboru Národního shromáždění ze dne 23. července 1920 č. 450 Sb. o inkorporaci Vitorazska a Valticka, do té doby patřících pod svrchovanost Rakouské republiky. Na tomto území obíhaly bankovky Rakousko-uherské banky, které byly dnem 27. února 1919 přetištěny nápisem DEUTSCHÖSTEREICH,⁹⁴ kromě 1 a 2 korun, jejichž přetištění bylo nařízeno až dne 9. ledna 1920. Podle vládního nařízení č. 453 Sb. ze dne 27. července 1920 byly směněny všechny „řádne“ okolkované rakousko-uherské bankovky v poměru 100 koruna rakouská za 27 korun československých, a to od 31. července do 8. srpna 1920, později jen podle pražského kursu. Závazky byly přepočteny v poměru 100 : 25.⁹⁵

Konečně se jednalo o Těšínsko, kde byla situace v průběhu let 1918 až 1920 nejsložitější. Měnový problém na tomto území byl vyřešen na začátek srpna 1920, kdy se za pomoci dohodových mocností podařilo československo-polský konflikt likvidovat a československá vláda obnovuje moc na tomto území.⁹⁶ Dne 3. srpna 1920

⁹¹SÉM, J.: Papirové peníze na území Československa 1762–1975, s. 103–104.

⁹²RAŠÍN, A.: Deflace a inflace, Praha 1922 – jedná se o publikovanou Rašínovu přednášku, která se konala 30. ledna 1922.

⁹³Těto výměně podléhaly veškeré soukromoprávní pohledávky a závazky v říšských markách, které byly splatny na území vyznačeném v zákoně č. 76/1920 Sb. pokud věřitel a dlužník měli bydliště nebo sídlo na zmíněném území nebo jinde v Československé republice. Těto výměny se rovněž týkaly veškeré veřejnoprávní pohledávky a závazky v říšských markách, pokud byly splatny u pokladen československého státu nebo československých veřejnoprávních korporací na vyznačeném území v zákoně č. 30. ledna 1920 č. 76 Sb. Toto nařízení rovněž platilo i pro filiálky cizozemských ústavů na Hlučínsku. Výměně v podstatě podléhaly říšské marky poslední válečné emise.

⁹⁴BAJER, J.: Rakouské přetisky 1919–1920, Bankovka, III, 1972, č. 1.

⁹⁵SÉM, J.: Papirové peníze na území Československa 1762–1975, s. 105.

⁹⁶K tomu ŠLACHTA, F.: Těšínsko, jeho první a druhé dělení, Karviná 1946; SKLARSKA-LOHMANNOVÁ, A.: Polsko-czechoslowackie stosunki dyplomatyczne w latach 1918–1925, Wrocław-Warszawa-Krakow 1967; VALENTA, J.: Česko-polské vztahy v letech 1918–1920 a Tě-

vychází vládní nařízení č. 468/1920 Sb., vydáno na základě zákona č. 337 Sb. ze dne 15. dubna 1920, jímž se vláda zmocňuje činit opatření k úpravě mimořádných poměrů způsobených válkou.

Důvodová zpráva k tomuto nařízení pravila, že jeho vydání je dáno nutností upravit valutové potřeby v místech, připojených definitivně k republice až nyní, s ohledem na to, že zde dosud nebylo provedeno kolkování bankovek. Vláda konstatovala, že v době, kdy toto území bylo pod polskou správou, došlo k výměně nekolkovaných bankovek za polské marky, avšak přitom mnoho lidí tuto výměnu neprovedlo, protože měli k polské měně nedůvěru. předmětem výměny se však měla stát jen úřední měna, za níž naše vláda označila právě polskou marku, zatímco nekolkované peníze měly být měněny pouze v závažných případech.

Československá vláda, která si uvědomovala trvajících vratkosti svého postavení v této oblasti, neobyčejně chvátala se stabilizací poměrů a vyřešení měnové otázky se mělo stát jedním z prostředků k tomu. Proto, ač si byla vědoma, že by uvedená opatření spíše vyžadovala zákona, nechtěla vyčkávat nejen svolání parlamentu, k němuž bylo vzhledem k prázdninám ještě hodně daleko, ale dokonce ani jeho Stálého výboru a vydala toto nařízení na základě výše uvedeného zmocňovacího zákona č. 337 Sb. z 15. dubna 1920, který jí opravňoval činit opatření nutná k úpravě mimořádných poměrů způsobených válkou.⁹⁷

Pro směnu hotovosti v polských markách za československé koruny, pokud markové hotovosti nepřesáhly obnosy, jež byly obyvatelům Těšínska, které připadlo Československé republice, vyplaceny při řádné výměně za nekolkované bankovky, byl stanoven poměr 300 polských marek = 100 československých korun. Tato výměna se začala provádět ode dne, kdy byla převzata státní správa těšínského území československou vládou po osm následujících dnů všemi československými státními pokladnami a filiálkami Bankovního úřadu ministerstva financí v Moravské Ostravě nebo na účet státu jiná k tomu určená místa na průkaz lístkem o výměně nekolkovaných bankovek za marky, které přijímající pokladna odebrala a připojila ke svému deníku jako účetní doklad. Pro ostatní obnosy, jakož i pro pozdější směnu platil pražský záznam.

Veškeré závazky soukromoprávní v polských markách, které byly splatny na Československém Těšínsku, měl-li věřitel i dlužník bydliště nebo sídlo na tomto území nebo jinde v republice, počínajíc dnem převzetí správy tohoto území československou vládou, byly převedeny v poměru 100 polských marek : 25 československých korun. Totéž platilo o veřejnoprávních závazcích, kde byla podmínka, aby byly splatny u pokladen československého státu nebo veřejnoprávních československých

šinsko, (neuveďeno) 1961; KAPRAS, J.: České Slezsko a státní převrat, Opava 1927; KALOUSEK, V.: Právní postavení Těšínska za plebiscitu. In: Pocta k šedesátým narozeninám dr. Jiřího Hoetzla, Bratřislava 1934.

⁹⁷SÚAP, PMR 1919–1927, karton 1829, sign. 401/266.

korporací na Těšínsku, a dlužník nebo věřitel byla osoba, jež bydlela nebo měla sídlo na Československém Těšínsku nebo jinde v Československé republice.

K Československé republice připadly i některé obce východní prefektury, jejichž obyvatelům již dříve směnily banky Rakousko-uherské bankovky za polské marky a byli tak poškozeni. Na jejich stížnost nařídil Stálý výbor Národního shromáždění ve svém opatření publikovaném pod číslem 583 Sb. ze dne 8. října 1920, na němž se usnesl podle § 54 ústavní listiny č. 121 Sb. ze dne 29. února 1920, doplatek za prvních 10 000 polských marek 66 2/3 korun československých za každých 100 polských marek (úhrnný obnos 100 polských marek = 100 korun československých), za další obnosy příplatek 16 2/3 korun československých za každých 100 polských marek (úhrnný obnos 200 polských marek = 100 korun československých). Pro ostatní hotovosti platil úhrnný kurs 300 polských marek = 100 korun československých. Obdobná řešení byla stanovena pro směnu pohledávek (viz § 5 a 6 cit. opatřím Stálého výboru NS).⁹⁸

Kromě uvedených inkorporovaných území došlo k drobným úpravám hranic československého státu ještě takto: Javorina byla definitivně připojena k Československé republice, Hladovka Suchá hora (nad Trstenou) v roce 1924 opět k Československé republice, Lipnice Wielka (nad Namestovem) v roce 1924 k Polsku, Susa (u Jesenské) v roce 1922 k Maďarsku, Somosko a Samoskoújfajlu (pod Lučencem) v roce 1924 k Maďarsku, Velká Palata a Fertelsamaš (pod Sevljuší na Podkarpatské Rusi) v roce 1921 od Rumunska k Československé republice, dvě ohlasi okolo Valea Seaca a Valea Francis (pod Chustem na Podkarpatské Rusi) roku 1921 k Rumunsku. V těchto případech došlo k výměně podle kursovního lístku.

Dne 9. prosince 1920 schválila vláda osnovu zákona o oběhu čs. státovek na Hlučínsku, Vitorazsku, Těšínsku, Podkarpatské Rusi a Slovensku, pokud na těchto územích nebylo provedeno okolkování bankovek, podle zákona č. 84/1919 Sb., což bylo odůvodněno potřebou formálně završit měnová opatření a okolkování.⁹⁹

Od roku 1919 byly tedy vydávány vlastní papírové československé peníze, ale pokud šlo o kovové mince trvalo nadále provizorium. Navíc v druhé polovině roku 1919 a v první polovině roku 1920 se na našem území objevoval přechodný nedostatek drobných mincí. Obyvatelstvo začalo drobné mince masově tezaurovat a městské zastupitelské úřady volaly po vydání drobných bankovek, které by tento nedostatek překlenuly.

Tak například žádal koncem listopadu 1920 starosta České Lípy, aby bylo městu povoleno razit tzv. drobné peníze z nouze, protože panuje ohromný nedostatek drobných. Naproti tomu obchodní a živnostenská komora ve Slezsku dopisem z 31.

⁹⁸ZELINKA, M.: Oběh papírových platidel na Těšínsku v době tzv. „těšínského plebiscitu“, Sběratelské zprávy č. 18.

⁹⁹SÚAP, MV 1919–1924, 1/78/14.

května 1920 varovala vládu před následky, které by mohlo přimést povolení takové ražby, ale i ona se připojovala k všeobecnému volání po urychleném vydání drobných mincí.¹⁰⁰

Vláda ovšem striktně zamítala veškeré žádosti a návrhy na vydávání nějaké místní měny, či přesněji drobných mincí s poukazem, že těchto je ve skutečnosti dostatečné množství a je třeba si provizorně a dočasně vypomoci. Tato nechuť byla nepochybně diktována mimo jiné i obavami, že by se opět mohly projevit stále ještě živé separatistické nálady, jejichž řešení působilo našim politikům nemalé potíže. Proto se z této doby zachovaly různé československé poštovní známky nalepené na kartonech kruhového nebo čtvercového tvaru, které sloužily po přechodnou dobu jako náhrada mincí nejnižších nominálů.¹⁰¹

Rozšířilo se rovněž vydávání i jiných náhradních platidel v podobě kovových známek, a to zejména městskými dopravními podniky, pivovary, lázeňskými středisky apod.¹⁰²

Hlavním předpokladem ražby československých kovových mincí bylo provedení rekonstrukce kremnické mincovny, kterou Maďari našemu státu předali zcela vyřazenou. Prakticky ještě až do 15. prosince 1918 mincovna stále ještě úředně zvaná Magyar Királyi pénzverde, Kormocbánya, byla řízena z Budapešti.¹⁰³ Z mincovny bylo toho data vyvezeno celkem 2 347 kg ryzího zlata, 21 995 kg ryzího stříbra, 94 272 kg dalších kovů, 3 492 hotových zlatých mincí (10 a 20 korun), sbírka 4 124 mincí, cenné papíry a hotovosti, strojní zařízení naložené na 50 vagonech mezi nimi všech 16 automatických razících strojů, 3 vagony chemikálií a další věci v celkové

¹⁰⁰SÚAP, PMR, karton 1516, sign. 118.

¹⁰¹NEKVASIL, J.: Poštovní známka jako náhrada mincí, *Drobná plastika*, XV, 1978, s. 35–39.

¹⁰²SEJBAL, J.: Dějiny peněz na Moravě, Blok, Brno 1979, s. 96; DOBRÝ, J.: Soupis nouzových peněz vydaných na území Československé republiky v l. 1914–1923, *Numismatický časopis československý*, XII, XIV, 1937–1938, s. 97n. ŠTEMBERG, R.: Málo známá slovenská nouzovka, *Drobná plastika*, XV, 1978, s. 39–41; FUNK, B.: Nouzovky 1914–1921 na území ČSSR pohledem numismatika NDR, *Sběratelské zprávy* č. 16; ŠTEMBERG, R.: Varianta české nouzové mince, *Drobná plastika* 1969; KUNC, J.: Neznámá česká nouzová firemní platidla, *Drobná plastika*, VIII, 1971, s. 107n; POLÍVKA, E.: Nouzové papírové peníze města Jihlavy z roku 1918, *Numismatické listy*, XV, 1960, s. 142 až 148.

¹⁰³Maďarské vedení mincovny dlouhou dobu nově vzniklou situaci nebralo na vědomí. První náznak můžeme spatřovat 5. listopadu 1918, kdy dochází k zastavení ražby vojenských vyznamenání. 10. prosince 1918 doručila mincovně Slovenská národní rada, která se ustavila v Kremnici oběžník, dávající na vědomí novou kompetenci. Ředitelství mincovny však oběžník prohlásilo za bezpředmětný a jednalo dále výhradně podle instrukcí z Budapešti. Teprve 15. prosince 1918 byla kremnická mincovna bez boje obsazena československým vojskem v síle půl praporu. Ředitelství mincovny však stále i poté přijímalo pokyny z Budapešti, protože nově vzniklý stav považovalo pouze za provizorium. Když bylo přerušeno poštovní spojení s Budapeští bylo udržováno spojení přes báňské ředitelství v Báňské Štiavici. – HLINKA, B.; RADOMĚRSKÝ, R.: Peníze, poklady, padělky, mince a jejich nálezy na československém území, s. 256–257.

hodnotě dohromady 80 až 90 milionů korun.¹⁰⁴

Kromě kremnické mincovny se začalo uvažovat i o jiných možnostech. Například se navrhovalo, aby první mince byly raženy ve Vídni a nebo zřízena nová mincovna v Praze; v tisku se objevily zprávy, že dojde k ražbě mincí v Bratislavě.¹⁰⁵ Tyto úvahy však nebyly nikdy realizovány, a proto v lednu 1919 ministr s plnou mocí pro Slovensko dr. Vavro Šrobár jmenoval prvního československého ředitele kremnické mincovny¹⁰⁶ a začalo se pracovat na jejím technickém vybavení. Došlo k vyhlášení konkurzu na dodání nových strojů, jehož se zúčastnily podniky ze 7 států. Z Paříže byl objednan redukční stroj, ve Vídni razící stroje a válcovna. Některé důležité součásti strojů měly být zhotoveny ve Vítkovicích a Plzni. V lednu 1921 byly už v mincovně instalovány první dva razící stroje dodané z Vídně a redukční stroj získaný z Francie.¹⁰⁷ Současně probíhaly organizační i personální přípravy.¹⁰⁸

Ještě v roce 1919 byla vypsaná soutěž na první československé mince s uzávěrkou k 15. únoru 1920. Porota, v níž mimo jiné zasedli Max Švabinský, V. V. Štěch a C. Klouček, doporučila návrhy O. Španiela a J. Štursy.¹⁰⁹ Jen profesor Španiel se soutěže zúčastnil celkem s 23 návrhy provedenými v sádře a 4 kovovými mincemi, které si dal zhotovit ve vídeňské mincovně.¹¹⁰

Ražbu mincí rovněž oddálilo zdlouhavé jednání o otázce kovu, z něhož měly být

¹⁰⁴První vagon s drahými kovy byl odeslán již 9. listopadu 1918 do Budapešti. 14. listopadu 1918 vydalo maďarské ministerstvo financí v Budapešti příkaz k demontáži strojů a úplné likvidaci mincovny. 30. listopadu 1918 došlo k demontáži posledního z 16 razících strojů. Před zvláštní komisí bylo vyraženo posledních 7 kusů mincí, z nichž 2 exempláře přišly do mincovní sbírky platidel, kterou odeslal pak do Budapešti, 2 kusy ohrdželo budapeštské Národní muzeum, 2 zůstaly v kremnickém městském muzeu a 1 byl věnován poslednímu maďarskému řediteli mincovny. Ještě po obsazení mincovny byl na nádraží v Kremnici zadržen archiv mincovny připravený k odeslání do Maďarska. – HLINKA, B.; RADOMĚRSKÝ, P.: Peníze, poklady, padělky, mince a jejich nálezy na československém území, s. 256–257.

¹⁰⁵Např. Rovnost ze 17. srpna 1920.

¹⁰⁶Prvním československým ředitelem kremnické mincovny se stal ing. Otto Grund a jeho zástupcem ing. Karol Kuča. Oba převzali kremnickou mincovnu od posledního maďarského ředitele Kolomana Urmošiba. Brzy na to však byl jmenován novým ředitelem ing. Demetr Petrovits.

¹⁰⁷Viz HLINKA, J.; KAZIMÍR, Št.; KOLNÍKOVÁ, B.: Peníze v našich dějinách, Bratislava 1979, s. 220.

¹⁰⁸Podrobněji k tomu HORÁK, J.: Kremnická mincovňa, Banská Bystrica 1965, s. 89; KAZIMÍR, Št.; HLINKA, H.: Kremnická mincovňa 1328–1978, Martin 1978, s. 135; AUGST, B.: 40. výročí československé mince, *Numismatické listy*, XVI, 1961, s. 96–97; UCHYTILOVÁ-KUČOVÁ, M.: Ražba mincí a medailí ve Státní mincovni v Kremnici, *Numismatické listy*, III, 1948, s. 98n.; HORÁK, J.: Život ve státní mincovně v Kremnici. Peněžnictví a pojišťovnictví, Praha 1946; kolektiv: Kremnická mincovňa. Její život v minulosti a přítomnosti, *Mincovníctvo na Slovensku*, Výstavný katalog 1954; LAMOŠ, T.: Archiv mesta Kremnice, Bratislava 1957.

¹⁰⁹Kromě toho jsou známé i další velmi dobré návrhy, které však nebyly přijaty např. našeho medailéra Josefa Šejnosta. K tomu viz VACEK, J.: Medailér Josef Šejnost, *Sběratelské zprávy* č. 3, 1971, s. 24.

¹¹⁰NERAD, J. L.: Životopisná data. In: Otakar Španiel, Praha 1954, s. 45.

mince raženy. Ještě na konci roku 1919 oficiální kruhy uvažovaly o tom, že budeme mít mince 1, 2 a 5 haléřové z bronzu, 10, 20, 50 haléřové z niklové směsi, 1, 2, a 5 frankové ze stříbra a 10, 20 franky ze zlata. Stříbrné mince měly mít velikost 24, 28 a 38 mm, zlaté 19 mm (desetifrank) a 21 mm (dvacetifrank). Pokud jde o zevnějšek, nedoporučovalo se pomýšlet na mince s otvorem uprostřed, jako tomu bylo například u francouzských platidel.¹¹¹ Vedle tohoto názoru, který, jak dále uvidíme, rovněž nebyl realizován, existovaly další rozmanité návrhy. Byl zde například návrh na ražbu železných mincí, který nabyl konkrétní podoby v okamžiku, když železárný v Podbrezové podal mincovně nabídku na dodání železných střížků pro padesáti a desetihaléře po 30 milionech kusů. Návrh však byl z celé řady důvodů nerealizován, mimo jiné i proto, že dodací 15 měsíční lhůta byla pro mincovnu nepřiměřeně dlouhá.

Dalším, značně extrémním názorem, byla nabídka na výrobu československých mincí (2, 5, 10, 20, 50 haléřů, 1, 2, 4, 5, 10 korun) z porcelánu. Z našich porcelánků byl rovněž projeven zájem na „ražbu“ mincí z hlíny atd.¹¹²

Ministerstvo financí bylo zásadně proti železu, z něhož se razily některé drobné rakousko-uherské mince v období první světové války. Rovněž návrhy ředitelství kremnické mincovny na některé běžně užívané čisté kovy nebyly ministerstvem přijaty se zdůvodněním, že by soukromí podnikatelé mohli v situaci, kdyby se cena navrhovaných kovů zvýšila, tyto nízkonominální mince se ziskem přetavovat na kovy.¹¹³ Nakonec bylo stanoveno, že československé mince po 20 haléřích a 50 haléřích budou raženy z niklové směsi v poměru měď – směr 92 procent : 8 procentům. Jednokorunové mince potom v poměru měď – nikl 80 procent : 20 procentům. Dvouhaléřové mince ražené od roku 1923 z čistého zinku.¹¹⁴

¹¹¹HLINKA, B.; RADOMĚRSKÝ, P.: Peníze, poklady, padělky, mince a jejich nálezy na československém území, s. 263.

¹¹²Tamtéž.

¹¹³KAZIMÍR, Št.; HLINKA, J.: Kremnická mincovna 1328–1978, s. 135.

¹¹⁴Jak k tomu uvádí HLINKA, B. a RADOMĚRSKÝ, P. ve výše citované publikaci (s. 263–264), kalkulace vypadala následovně – za monarchie se razily koruny ze stříbra (835 dílů stříbra a 165 dílů mědi). Při ceně stříbra v roce 1920 a 1921 nebylo možné na ražbu z tohoto drahého kovu vůbec pomyslet. Taková jednokorunová mince by musela být příliš malá, jinak by hodnota kovu v ní obsaženého byla vyšší než 1 Kč. V úvahu tedy přicházel levnější kov – nikl. Kilogram niklu stál v roce 1920 50 Kč. Při zpracování tohoto kovu na mince by se 1 kg zdrazil ještě o dalších 30 – 40 Kč, takže by 1 kilogram mincí stál nejméně 80 Kč. Počítalo se, že z 1 kg by se razilo 300 kusů dvacetníků. Z jednoho kilogramu niklu by se tedy narazilo mincí v nominální hodnotě 60 korun, výrobní náklad by však činil nejméně 80 Kč, a to ještě za předpokladu, že cena niklu na trhu nestoupne.

Mincovna provedla zkoušky s tavením niklu a mědi v různém poměru. Ukázalo se, že při poměru 15 procent niklu a 85 procent mědi je slitina na lomu ještě slabě nařůžovělá, při poměru 20 : 80 je směs dobře zbarvená do běla a dá se vhodně zpracovávat. Tak došlo ke zvolení mědiniklové směsi pro naše první peníze, jejichž rozměry pak byly stanoveny na 20 mm (20 haléřů), 22 mm (50 haléřů) a 25 mm (1 Kč).

Příprava na ražbu se zintenzivnila v druhé polovině roku 1920. Původně ohlášený termín, podle něhož měly být mince uvedeny do oběhu již o vánocích roku 1920 však splněn nebyl.

Dne 25. listopadu 1920 se přípravou zákonných předpisů o ražbě mincí zabýval bankovní výbor ministerstva financí Československé republiky za předsednictví dr. Karla Engliše.

Vláda se zabývala návrhem, který jím byl vypracován 19. ledna 1921 a kromě drobných připomínek ze strany ministerstva unifikací, které ostatně nebyly respektovány, prošel beze změn. Téhož dne byl návrh předložen poslanecké sněmovně parlamentu.¹¹⁵

V důvodové zprávě k této osnově se mimo jiné konstatovalo, že vláda byla vedena snahou přiblížit definitivní stabilizaci měny a odstranit všeobecný nedostatek drobných mincí. K tomu ovšem ihned dodala, že jde jen o provizorní opatření, protože definitivní úprava měla být provedena teprve poté, když se měna stabilizovala na mezinárodním trhu.¹¹⁶ Vláda konečně zmiňovala i skutečnost, že je třeba čelit hromadnému pašování drobných mincí z ciziny, kterému prý nemohla čelit.

Rozpočtový výbor poslanecké sněmovny schválil vládní návrh, včetně argumentů o prozatímnosti celého opatření, ale oproti vládnímu návrhu doporučil, aby namísto ražby 350 kusů z kilogramu zákonem stanovené směsi, bylo raženo jen 300 kusů.¹¹⁷

V poslanecké sněmovně prošel návrh bez debaty v podobě, v jaké jej předložil rozpočtový výbor.¹¹⁸ Brzy nato se návrh dostává na program jednání rozpočtového výboru senátu, kde po kratší diskusi¹¹⁹ byl předložen senátu, který ho 1. března 1921 schválil. Ve Sbírce zákonů a nařízení Československé republiky potom vychází pod číslem 942 téhož roku. Na základě toho mohlo být tak po 140 letech opět započato s ražbou vlastních mincí, s výsostným znakem mladého československého státu.¹²⁰

¹¹⁵Tisky poslanecké sněmovny N. S. R. Č., I. volební období, č. 1201–1500, tisk 1352 z 19. 1. 1921; SÚAP, PMR 1918–1938, karton 1879, sign. 401/423.

¹¹⁶K definitivní úpravě došlo teprve v roce 1929 opatřením Stálého výboru Národního shromáždění ze dne 7. listopadu 1929 pod č. 166 Sb.

¹¹⁷Tisky poslanecké sněmovny ..., zpráva rozpočtového výboru o vládním návrhu zákona o ražbě drobných mincí, tisk 1477 z 5. února 1921.

¹¹⁸Těsnopisecká zpráva poslanecké sněmovny N. S. R. Č., I. volební období, číslo 51–80, zápis z 53. schůze ze dne 8. února 1921.

¹¹⁹Diskuse se týkala především materiálu z něhož měly být mince raženy.

¹²⁰Posledními českými mincemi byly stříbrné dvacetníky z roku 1780 a měděné grešle se znaky všech tří zemí českého státu ražené za Marie Terezie a Josefa II naposledy v roce 1782.

Kutnohorský dvouzlatník z roku 1887 a příbramský zlatník roku 1875 nebyly mince českého státu, nýbrž mince rakouského císařství, stejně tak všechny mince ražené po roce 1780 v pražské mincovně až do jejího zrušení v roce 1857. – AUGST, B.: 40. výročí československé mince, s. 97.

Za úplně první československou minci je považován dvacetihaléř, který byl jakožto pokusná mince

Do konce května 1921 byly všechny přípravy na ražbu ukončeny a dne 1. června 1921 byly vyraženy první československé mince s letopočtem 1921.

Na uvedený zákon č. 94/1921 Sb. navazovalo vládní nařízení č. 47 Sb. ze dne 14. února 1921, jímž bylo oznámeno vydání drobných mincí v hodnotě 20 a 50 haléřů. Ve vyhlášce Bankovního úřadu ministerstva financí č. 40 Sb. ze dne 16. února 1922 byly ohě mince popsány. Občané Československé republiky dostali poprvé do rukou tyto československé mince zároveň s pokyny o jejich předání do oběhu dne 18. února 1922.

Je zajímavé, že příprava této operace byla držena vládou v tajnosti, zřejmě z obavy, aby nedošlo předčasně k masové výměně starých mincí, jež měly být zároveň staženy.¹²¹

* * *

Jak již bylo uvedeno, prvními mincemi, které byly raženy a které se dostaly do oběhu byly mince v hodnotě 20 a 50 haléřů. Roku 1922 se začaly v Kremnici razit první československé desetihaléřové mince a mince jednokorunové. V roce 1925 potom bylo přikročeno k ražbě mincí vyšší hodnoty – mince pětikorunové. Kromě mincí z obyčejného kovu se v kremnické mincovně razily od roku 1925 stříbrné mince – pětikoruny, desetikoruny a dvacetikoruny. Zvláštní ražbou, umělecky málo výraznou, byly mince ze směsi mědi a niklu v hodnotě 25 haléřů, které se však rzily jen v letech 1932 – 1933. Později dochází i k ražbě zlatých mincí (dukátů) a mincí

vyražena ve státní mincovně v Kremnici dne 19. ledna 1921. Poté ještě trvaly několikaměsíční přípravy, během nichž se uskutečnila řada dalších zkušebních ražeb, mezi nimiž bylo i 15 zkušebních odrazků poslaných kurýrem ke schválení na ministerstvo financí ČSR do Prahy. Teprve 2. června 1921 dostala kremnická mincovna telefonický souhlas ministerstva. – HLINKA, B.; RADO-MĚRSKÝ, P.: Peníze, poklady, padělky, mince a jejich nálezy na československém území, s. 258; PINTA, V.: Zkušební ražba 1 Kč mince z r. 1922, Drobná plastika, roč. IX, 1972, s. 11.

¹²¹SÚAP, PMR-S, 1918–1922, II kartaon 236, přísně důvěrný dopis ministerstva financí předsednictvu ministerské rady z 9. února 1922.

pamětních.¹²² Rovněž docházelo k četné ražbě medailí.¹²³

První československé mince byly zhotoveny podle vítězného návrhu prof. Otakara Španiela, který znamenal zlom ve vývoji výtvarné stránky mincí. Z obrazů zmizely jednotné uniformované typy, které se na mincích s malými obměnami udržely po celá staletí, a objevily se výjevy ze skutečného života. Zvláště zdařilé byly návrhy mincí jednokorunových, kde na rubu byla postava ženy se snopem obilí a pětikoruny, které byly zhotoveny podle návrhu O. Gutfreuda v pozadí s továrnou. Na mincích 2, 5 a 10 haléřových byla na rubu část Karlova mostu a na minci 20 haléřových snop a srp, rovněž podle návrhu prof. O. Španiela, který je rovněž autorem řady významných medailí.¹²⁴ Především mince jednokorunové a pětikorunové se staly předmětem obdivu numismatických odborníků, neboť „klasickým způsobem řešily ty

¹²²Z rozsáhlé numismatické literatury k počátkům československých mincí vybíráme nejpodstatnější literaturu: HLINKA, J.; KAZIMÍR, Št.; KOLNÍKOVÁ, E.: Peníze v našich dějinách, s. 221; HLINKA, J.: Kremnické dukáty, Bratislava 1968; CHAURA, K.: Soutěž na československé dukáty, Věstník numismatické společnosti československé, I–V, 1924, s. 222; HLINKA, B.; RADOMĚRSKÝ, P.: Peníze, poklady, padělky, mince a jejich nálezy na československém území, s. 265–266; AUGST, B.; POSPÍŠIL, R.; ŠÉM, J.: Československé mince 1918–1968, Praha 1968, s. 23n; POLÍVKA, Ed.: Československé mince 1918–1972, Česká numismatická společnost, pobočka Hradec králové 1972; HORNA, R.: Pamětní mince republiky Československé, Numismatické listy, IV, 1949; AUGST, B.: 40. výročí československé mince; ŠPANIEL, O.: Jak vznikly naše první mince, Numismatické zprávy, II, 1935, č. 2, s. 88–92; RUDOLF, J.: Mince československé, Numismatický časopis československý, I, 1925, s. 120–124; BASCH, A.: Mince. In: Slovník veřejného práva československého, sv. II, Brno 1932, s. 607–611; LEOPOLD, K.: Dukát československý. In: Slovník veřejného práva československého, sv. I, Brno 1929, s. 507–508; POSPÍŠIL, R.: Z dějin kremnických dukátů, Sběratelské zprávy č. 20; VLČKA, F.: Mince, státopky a bankovky československé měny, Praha 1941; NEUMANN, K. C.: Populární kapitoly o dřívějších mincích a penězích, Obzor národohospodářský, XXIV, 1919, s. 155n., 262n., 301n., 344n.; VLČKA, F.: Československé mince, Praha 1939; HORÁK, J.: Začiatky č. s. mincovnictva v Kremnici, Orbis, Praha 1955; KATZ, V.: Tisíc let české vládní mince (929–1929), Praha 1929; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Em.: Krátký přehled českého mincovnictví a tabulek cen a mezd z výstavy Nálezy mincí historickým pramenem 1953, Opava 1964.

¹²³ŠEJNOST, J.: Přehled nových českých medailí, Numismatický časopis československý, V, 1929, s. 181n.; CHAURA, K.: President T. G. Masaryk na medailích a plátidlech, Numismatické zprávy II, 1935, č. 2, s. 85–88; KODÍČEK, A.: První medaile ražené v Kremnici po roce 1918, Numismatické listy, XXXII, 1977, s. 77–78; Vyobrazení plaket a medailí zhotovených československou státní mincovnou v Kremnici, Praha 1924; PROCHÁZKA, V.: Česká medaile 20. století, katalog FIDEM 1968; KRAUMANN, Fr.: O českých medailích a jejich sběratelství, Brno 1947; Medaile v českých zemích, Praha 1924; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Em.: Katalog výstavní sbírky medailí, Národní muzeum, Praha 1963; MAŠÍN, J.: Katalog výstavy Otakara Španiela, Praha, Mánes 1956; ŠEJNOST, J.: Přehled nových českých medailí, Numismatický časopis československý, V, 1929; HLINKA, J.; MIZÍKOVÁ, Z.; PROCHÁZKA, V.: Česká a slovenská medaile 1508–1968. Katalog výstavy FIDEM, Praha 1969; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Em.: Historický pohled na českou medaili, Numismatické listy, XXIV, 1969, s. 129–140.

¹²⁴Otakar Španiel měl však i jiné zajímavé návrhy. Mezi nimi i návrh s řepou cukrovkou na rubní straně zamýšlené padesátihaléřové mince. K činnosti prof. O. Španiela jakožto autora československých peněz a medailí viz především: HORNA, R.: Prof. Otakar Španiel jako medailér

*požadavky, které se od mincí vyžadují: krása, stvárnění jednoduchým a výstižným podáním obrazu spojeného s hodnotou mincí reprezentovanou*¹²⁵

Je zřejmé, že o tuto podobu museli naši umělci svést zápas s představiteli tehdejších úřadů, kteří se z rozmanitých důvodů snažili nerespektovat podané návrhy. Za mnohé si připomeňme ostrý protest, jež adresovali vládě vítězové soutěže o návrh mincí, kteří konstatovali, že objednatelé naprosto nedbají výroků jury ohledně uměleckého stvárnění mincí a snaží se prosadit změny, jež jsou na újmu uměleckému vzhledu peněz.¹²⁶

* * *

V kremnické mincovně, i přes počáteční těžkosti dochází velmi brzy k rychlému rozšíření ražby. Vedle mincí bylo přikročeno i k ražbě medailí, mincovna se zúčastnila pražského veletrhu a provedla přípravu na vydání katalogu medailí.¹²⁷

Tím, že místo rakousko-uherských mincí se do oběhu dostaly mince československého státu, došlo k odstranění dalšího pozůstatku bývalé habsburské monarchie. Společně s dříve již vydanými papírovými platidly tak tvořily novou vlastní soustavu platidel. Tato skutečnost měla samozřejmě, kromě měnového a ekonomického významu, přínos pro nový rozvoj numismatiky, a to nejen jako jednoho z oborů

československých vysokých škol, Numismatické listy, I, 1950; HORNA, R.: Pět vzácných medailí ze školy prof. O. Španiela, Numismatické listy, V, 1950; HORNA, R.: Profesor Otakar Španiel sedmdesátníkem, Numismatické listy, XII, 1958; VACEK, J.: Medailér Otakar Španiel, Sběratelské zprávy č. 4-5; kolektiv autorů: Otakar Španiel, Praha 1954.

¹²⁵HORÁK, J.: Kremnická mincovna, Banská Bystrica 1965, s. 89.

¹²⁶SÚAP, MV 1919-1924, sign. 1/75/11; text dopisu se zachoval pouze v zprostředkované podobě a to v dopisu ministerstva školství a národní osvěty z 2. února 1921; lze soudit, že umělci svůj protest zaslali někdy na přelomu roku 1920 a 1921.

¹²⁷KAZIMÍR, Št.; HLINKA, J.: Kremnická mincovna 1328-1978, s. 135.

pomocných věd historických,¹²⁸ ale i pro nový rozmach sběratelství¹²⁹ a vydávání nových numismatických periodik.¹³⁰

Konečně do sledovaného období z okruhu měnových otázek patří problematika vydání zákona o vlastní cedulové bance. Jako první tuto otázku otevřel prof. dr. C. Horáček ve svém návrhu zákona o zřízení československé národní banky již 13. prosince 1918.¹³¹ Návrh předložený Národnímu shromáždění byl však příliš všeobecný, a proto nemohl být podkladem pro další jednání. Navíc k přijetí podobného zákona nemohlo dojít dříve než byla provedena definitivní odluka československé měny od měny rakouské. V průběhu roku 1919 proto proběhla bohatá diskuse o otázce vydání bankovního zákona,¹³² jejíž výsledkem bylo počátkem roku 1920 tehdejšími

¹²⁸K tomu SKALSKÝ, G.: O organizaci práce numismatické v novém našem státě, ČČM 1919; SKALSKÝ, G.: Historický vývoj numismatického bádání, Numismatické listy, VII, 1952; SEJBAL, J.: K 60. výročí založení Numismatické společnosti československé, Numismatické listy, XXXIV, 1979; POLÍVKA, E.; HÁSKOVÁ, J.: 60. výročí založení Numismatické společnosti československé 1919-1979, Numismatické listy, XXXIV, 1979; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Em.: Jak byla u nás pěstována numismatika od konce 18. století, Numismatické listy, V, 1950; CACH, Fr.: Čtyřicet let Numismatické společnosti československé, Numismatické listy, XIV, 1959; DOBRÝ, J.: Několik numismatických vzpomínek, Numismatické listy, XIV, 1959, s. 24-25; KRAUMANN, Fr.: Šedesát let Gustava Skalského, Numismatické listy, VI, 1951; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Em.: Numismatické oddělení. In: Sborník „Národní muzeum 1848-1948“, Praha 1949, s. 105; SKALSKÝ, G.: O podstatě a stavu numismatiky, Sborník prací věnovaných prof. dr. G. Friedrichovi k šedesátým narozeninám, Praha 1931, s. 374-395; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Em.: Česká numismatika a historie, Československý časopis historický, IV, 1956, s. 365-388; SKALSKÝ, G.: Úkoly naší regionální numismatiky a příklad dra Jos. Ječného, Plzeňsko, XVI, 1934, s. 41-50; SKALSKÝ, G.: K organizaci prací numismatických, Český časopis historický, XXVI, 1920, s. 175-177; NĚMEŠKAL, Em.: Numismatické oddělení Národního muzea 1919-1968, Numismatické listy, XXIII, s. 1-11; FIALA, E.: Numismatická společnost čs. založena, Věstník numismatické společnosti československé, I-V, 1919-1923, s. 2-4; RADOMĚRSKÝ, P.: Rok významného jubilea, Numismatické listy, XXIV, 1969, s. 188-191; HRUBÝ, V.: Deset let československé práce numismatické, Naše věda, XIII, 1932, s. 115-122; AUGST, B.: Půlstoletí, Numismatické listy, XXIV, 1969, s. 33-38; NOVÝ, R.: Numismatika. Základy pomocných věd historických pro historiky, Praha 1967; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Em.: Dvě století vědecké numismatiky v českých zemích (1771-1971), Numismatická komise při Ústavu československých a světových dějin ČSAV, Praha 1971; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Em.: Základy numismatiky, Praha 1975; Eduard Fiala (1855-1924), jeho život, jeho význam a jeho numismatické dílo. Sborník příspěvků k 50. výročí úmrtí, Česká numismatická společnost, Praha 1974.

¹²⁹K tomu: AUGST, B.: O sbírání mincí, medailí, odznaků a jiných památek ražeb. Sběratelské zprávy č. 3; KRAUMANN, Fr.: Podstata sběratelství, Sběratelské zprávy č. 1; POSPÍŠIL, R.: Numismatika a zakládání numismatických sbírek, Sběratelské zprávy č. 21; POLÍVKA, E.: Pražské numismatické sbírky, Numismatické listy, XVIII, 1963, s. 145n.; BITTNER, E.: Numismatické sbírky v opavských museích v l. 1814-1964. In: 150 let Slezského muzea, Ostrava 1964, s. 130-141; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Em.: Mince a jejich sbírání, Opava 1970; SÉM, J.: O pozorování a posuzování papírových platidel, Bankovka, IV, 1973, č. 2; SÉM, J.: Poznáváme a sbíráme papírové peníze, vyd. pobočka ČSN v Hradci Králové 1974.

¹³⁰CASTELIN, K.: Naše publikační činnost kdysi a dnes, Numismatické listy, XII, 1957.

¹³¹Tisk NSČ s. č. 167 ex 1918.

¹³²Viz především studie: HORÁČEK, C.: Banky, Obzor národohospodářský, XXIV, 1919, s. 49n.;

ministrem financí K. Sonntagem svolání kolegia odborníků, jež mělo podat návrh na zřízení vlastní cedulové banky.¹³³

Na první schůzi kolegia se jednalo hlavně o tom, zda má nová cedulová banka být ústavem státním nebo akciovým.¹³⁴ Rovněž zde byla zřízena redakční komise, jíž bylo uloženo vypracovat osnovu zákona. Nejprve bylo definitivně rozhodnuto, že naše měna bude založena na zlatém podkladu, že měnovou jednotku určí příští měnový zákon a že tentýž zákon určí i číselný poměr papírových korun k příštím sokolům nebo příští zlaté koruně.

Na druhém zasedání bylo stanoveno, že k aktivizaci cedulové banky bude přikročeno až v okamžiku, kdy bude možné vydat definitivní měnový zákon. Tato zásadní rozhodnutí byla rovněž včleněna do jednotlivých paragrafů vládní osnovy. Ostatní obsah osnovy je výsledkem pečlivé kompilační činnosti komise, na základě vzorů různých bankovních stanov, které platily zejména v předválečném Rakousko-Uhersku, Německu a Belgii. Na to ministerstvo financí ve spojení s Bankovním úřadem provedlo konečnou redakci osnovy zákona a zejména byla připojena důvodová zpráva, která však není v žádném vztahu k samotnému zákonu.¹³⁵ Definitivní text zákona byl potom přijat Národním shromážděním a vydán pod číslem 347 Sb. ze dne 14. dubna 1920. V nejbližších letech však realizován nebyl, a proto v roce 1925 vyšla jeho novela pod číslem 102 Sb. ze dne 23. dubna. Teprve podle ní byla v roce 1926 vytvořena Národní banka československá jako banka cedulová, jejímž vytvořením rovněž končí činnost Bankovního úřadu ministerstva financí.

* * *

HORÁČEK, C.: Znehodnocená měna a bezpeněžné placení, *Obzor národohospodářský*, XXIII, 1918, s. 44 n.; KARÁSEK, K.: České banky za války a po válce, *Obzor národohospodářský*, XXIV, 1919, s. 193n., 257n.; VOKÁL, J.: Finanční problémy, *Obzor národohospodářský*, XXIV, 1919, s. 61n., 102n.

¹³³K tomu např. HORÁČEK, C.: Má býti naše banka cedulová státní nebo akciová?, *Obzor národohospodářský*, XXV, 1920, s. 110.

¹³⁴PALCOVSKÝ, B.: Národní banka Československá a náprava měny, Praha 1925, s. 77.

¹³⁵Tisk NSČ. čís. 2582 ex 1920.

SUMMARY

Rašín's Struggle for the Currency 75 Years Ago

The first measure of the Czechoslovak Republic led to the almost complete re-ception of the state administration and the legal order of Austria-Hungary. In this framework also the financial law was taken over as well as the Austrian financial administration, a part of the received administration system. Also the currency development was entirely uninterrupted, being based on the Austrian crown system of 1892. Thus in the first period the new state shared its currency with the other successor states. Austrian banknotes were in circulation in all the countries, yet the administrative centers were in Vienna and Budapest. The economic situation of Austria-Hungary at the time of its definitive breakup was disastrous. The debt incurred during the war by the monarchy reached about 110 billion crowns, the state borrowed for war loans and financed its inflation policy and the payment of the debt by printing an enormous amount of new bills. At the moment of the rise of our state there were about 30 billion crowns in circulation in the territory of the monarchy and the exchange rate in Zurich was 46.5 Swiss francs for 100 crowns. During the war the Austro-Hungarian bank issued money mostly on the basis of the lombard acceptance of war loans. The priceless loans, by which the monarchy financed the war, were accepted by the bank as pledge and on the pledge the bank printed and put to circulation its bills, which everybody was made to accept. Even such a complicated situation was further deteriorated by other negative factors, such as the tendency to smuggle large sums of money to our territory, as a better fate was expected to befall the bills here.

In this situation the primary task of the new Czechoslovak state was to consolidate the currency as fast as possible and prepare it for complete separation. Despite the fact that especially the economic needs of a fast monetary reform were talked about, there were also some political reasons in the background of the action. First of all, the independence of the currency was to be one of the proofs of the existence and viability of the new state, the future of which was to be decided upon at the peace conference. Therefore immediately after the coup the National Committee appointed a Commission for the Interim Economy in the Fields of Commerce, Industry and Craft. The Commission was affiliated to the Prague Chamber of Commerce and Craft and a special financial department thereof was established on the proposal of Vilém Pospíšil, the future governor of the Czechoslovak National Bank. One of the first results of the Commission's work was the creation of the Consortium for State Credit Operations, made up of the most powerful Prague financial groups. The first Finance Minister of the new state was Alois Rašín, whose goal was a ba-

lanced budget and a strong crown, which would be convertible for the most valuable currencies in the international market. His first effort to stop the inflation in Vienna and Budapest remained futile. Immediately after the accession to the chair of the Finance Minister in November 1918 he tried to curb inflation by the way of an international economic measure. To achieve this purpose Rašín asked the Czechoslovak Minister of Foreign Affairs Edvard Beneš, who participated in the armistice terms negotiations in Paris, to push through the establishment of an international commission at the German Imperial Bank and the Austro-Hungarian Bank, which would prevent issuing bills uncovered from the private law point of view and thus curb the inflation. However, this effort proved to be unsuccessful. Consequently, the Austro-Hungarian Bank branches in our territory were forbidden to make any lombard acceptance of war loans.